БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ОКТЯБРЬ 26 СРЕДА № 252 (4736)

Өртээ 20 коп.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Ниитиниң мал ажылын бүгү хемчег-биле хөгжүдүңер, быжыг чем-суурну тургузуңар, малдың продуктулуун бедидиңер! Чоннуң кижи санынга онааштыр мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле АҢШ-ты ажаалы!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ III СЕССИЯЗЫ АЖЫТТЫНГАН

МОСКВА. (СЭТА-ның корр. В. Князев болгаш А. Смолин). Кремльдиң Улуг Ордузунуң бажынының кырында Россия Федерациязының күрүне тугун киискидип үндүрүпкен. Октябрьның 25-те эртенгинин 10 шакта ында РСФСР-ниң Дээди Совединин бешки чыыжының III сессиязы бодунуң ажылын эгелээн. Кремльдиң Улуг Ордузунун хуралдар залын депутаттар болгаш хөй санныг аалчылар долдур олургулапкан.

Эштер А. Б. Аристов, Н. Г. Игнатов, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, Н. А. Мухитдинов, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң кежигүнү К. Е. Ворошилов, РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң кежигүннери, Россия Федерациязының чазааның кежигүннери эртенгинин 10 шакта чазак ложаларынга олуттарны ээлепкеннер. Залга диңмиттиг адыш часкаашкыннары диңмиреп үнген.

РСФСР-ниң Дээди Совединин даргазы депутат В. И. Прохоров сессияны ажыткан. Үнгүлей берген депутаттарның орнунга үш соңгулда округтарынга соңгуттурган депутаттарның бүрүн эргезин хынап көргениниң түннелдериниң дугайында илеткел кылыры-биле мандат комиссиязының даргазы депутат А. С. Трофимовка сөстү ол берген. Чаа соңгуттурган депутаттарның бүрүн эргезин Дээди Совет бадылаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединин сессиязы дараазында чугаалажыр айтырыгларны бадылаан:

1. РСФСР-ниң көдээ чонунуң культура хандырылгазының байдалының болгаш ону улам экижидер талазы-биле хемчеглериниң дугайы.

2. РСФСР-де бойдус камгалалының дугайы.

3. Ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң депутадын дедир кыйгыртырының чурумунуң дугайында хоойлу төлевилели.

4. РСФСР-ниң суд тургузуунуң дугайында хоойлунуң төлевилели болгаш РСФСР-ниң кеземче база кеземче-чорудулга хоойлуларының төлевилелдери.

5. РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыктарын бадылаары.

Чугаалажыр айтырыгларны бадылаанының соонда сессия бирги айтырыгны чугаалажып көөрүнче кирипкен. РСФСР-ниң көдээ чонунуң культура хандырылгазының байдалының болгаш ону улам экижидер талазы-биле хемчеглериниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң культура министри депутат А. И. Попов кылган.

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш облкүүскомда

1960 чылдың III кварталында тудуг талазы-биле социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң түннелдериниң дугайында

1960 чылдың III кварталында социалистиг хүлээлгелериниң түннелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң **доктаатканы болза:**

1. Тудуг организацияларының үшкү кварталда социалистиг чарыжының түннелдерин көргеш, ол чарыштың тиилекчизи Бии-Хемниң Коммунал хандырылгазының болгаш тудуунуч конторазы болган деп көрген (начальниги эш Желтобрюхов, партия организациязының секретары эш Сергеев, профком даргазы эш Пичурин, комсомол организациязының секретары эш Терешкова). Бо контора тудуг-монтаж ажылдарының программазын III кварталда 105,2 хуу күүсеткен, чыл планы 934 турда 1171 дөрбелчин метр чурттала шөлүн ажыглалга киирген, 1961 чылдың 60 квартираларының дөжектерин салган, а ол ышкаш 300 олуттуг кинотеатрны, 50 орунныг уруглар садын, чаанылга цегин ажыглалга киирген болгаш 40 орунныг район эмнелгезиниң тудуу дооступ турар, 9 айларның дургузунда ажыл төлевириниң фондузундан 116 муң рубльди камнап алган.

Ынчангаш, СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл Тугун «Тываколбальт» комбинаттың тудугжулар коллективинден ап алгаш. Бии-Хем районнуң Коммунал хандырылгазының болгаш тудуунуң конторазының коллективинге тывыскан.

2. Каа-Хем районнуң Коммунал хандырылгазының болгаш тудуунуң коллективинин ажылын эки деп демдеглээн. ол коллектив тудуг-монтаж ажылының квартал планын 125 хуу күүсеткен болгаш чурттала шөлүн ажыглалга киирериниң квартал планын күүсеткен; оон ынай хлеб-продуктулар эргелелинин, (начальниги эш Деев) болгаш «Элегес» совхозтуң (директору эш Берсенев) тудуг талазы-биле эки ажылдаанын база демдеглээн.

3. Чамдык тудуг организацияларының удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары болгаш профкомнарның даргалары иштики курлавырларны мобилизастаар талазы-биле эргежок чугула хемчегларни албаан, социалистиг хүлээлгелерни күүседириниң айтырыын коллективтерге кошкак тургузуп турган дээрзин демдеглээн. Чижээлээрге, «Тыва-тудугнуң» тудуг-монтаж эргелели тудуг ажылдарының планын III кварталда чүгле 62 хуу күүсеткен, «Тыва даг-дүгү тудуунуң» тудуг программазын күүседир талазы-биле ажылы ам-даа багай чоруп турар.

4. Бо чылдың планын өзугаар доктааттынган тудуг-монтаж ажылдарының планнарын күүседир болгаш чурттала бажыңнарын база өске-даа объектилерни ажылдалга киирер сорулга-биле тудуг конторалараның болгаш эргелелдериниң удуртукчуларынга, тудугларның партия организацияларының секретарьларынга, СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, СЭКП Кызыл хооркомунга болгаш хооркүүскомга даасканы болза:

тудуг талазы-биле III кварталда социалистиг чарыштың түннелдерин чогуур өйүнде үндүрер, тудуг объектизи бүрүзүнүң талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажылдап кылыр, ажылдың графиктерин чогаадыр болгаш бадылаар, тудуг организацияларын тудуг кадрлары-биле четчелештирер, тудугларны тус черниң тудуг материалдары-биле хандырар;

тудуг механизмнерин эн-не улуг ажыктыы-биле ажыглаарынче хемчеглерни алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, тудуг материалдарын камналгалыг чарыгдаарынче угланган тудугнуң мурнакчы аргаларын болгаш рационализацияны тудугга улам калбаа-биле нептередир болгаш тудугжуларның техниктиг мергежилин улам бедидер база оларның амыдырал хереглелдерин улам экижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни алыр.

Англияның профэвилелдериниң төлээлерин Н. С. Хрущевтуң хүлээп алганы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Великобританияның транспорт болгаш мергежилдиг эвес ажылчыннарының профэвилелиниң ук профэвилелдиң чингине секретары Фрэнк Казенсне баштадып алгаш Совет Эвилелинде чоруп турар төлээлерин октябрь 24-те Кремльге хүлээп алган. (СЭТА).

Он айларның планы—хуусаа бетинде!

Бо хүннерде өөрүшкүлүг медээлер чурттуң экономиктиг районнарындан кээп турар.

Казах ССР-ниң бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжы улам калбарып турар. Республиканың үлетпүрүнүң ажылдакчылары күш-ажылчы вахтаже киргеш, ниити продукцияны болгаш кылыгларның хөй нуруузун бүдүрер талазы-биле он айларның планын октябрь 23-те күүсеткен. Демир болгаш хром рудаларның, коксталыр хөмүр даштың тывыжы дыка өскен, цемент болгаш хөвең волокнонуң бүдүрүлгези көвүдээн.

Приморье болгаш Пермьниң улус ажыл-агый чөвүлелдериниң бүдүрүлгелериниң коллективтери он айның программазын хуусаа бетинде күүсеткен. Приморье крайда чарыштың авангардында даг-руда болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери чоруп турар.

Рязаньның экономиктиг районунуң үлетпүрү ниити продукцияны болгаш кылыгларның хөй нуруузун бүдүрер талазы-биле он айларның күрүне планын октябрь 24-те күүсеткен. Приборларны болгаш, автоматчыдылганың херекселдерин, чонар станоктарны, кылымал волокнону бүдүрер талазы-биле программаны дыка ажыр күүсеткен. (СЭТА).

Акы-дуңма найыралдың демдээ

Социалистиг чурттарның улустарының найыралы чүректиң ханызындан харылзаалыг. Ол болза бот-боттарынга экономиктиг, культурлуг дузалажылгада болгаш социалистиг, коммунистиг тургузуушкуннуң үлегер дуржулгазының солчуушкунунда илереп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның улустарының ол акы-дуңмалышкы болгаш найыралчы эпсеткилин Тыва автономнуг область биле Видинск округтуң ажылчы чоннарының харылзаазы тодаргай көргүзүп турар. Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң адынга Видинск округтуң улус Совединиң күүсекчи комитеди чоокта чаа турасказалдыг белек чоруткан.

Видинскиниң шаажан кылыглар бүдүрер заводунга белеткээн ол турасказалдыг белекте—шаажан (вазза) савада болгар улустуң уран чүүл стилин каастап чуруп бижээн.

Область Совединиң күүсекчи комитединиң кежигүннери ол белекти өөрүшкүлүг хүлээп алгаш, ону Тыва областың чурт шинчилеп музейинге дамчыдып бээрин шиитпирлээн.

Тайбыңның улуг херээ тиилээр

Деткип тур бис

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга совет төлээлериниң ажылынга холбаштыр Москваның ажылчы чоннарының митингизинге Никита Сергеевич Хрущевтуң чугаазын дыңнааш, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң ат-алдарын, ооң күрүне эрге-ажыктарын совет төлээлер, оларның баштыны Н. С. Хрущев төлептин-биле камгалап, улустар аразынга найырал дээш, делегейге тайбынны камгалаар дээш эрес-шудургу демисешкининге сеткиливис ханганын илергейледивис. Ынчангаш совет төлээлериниң ажыл-чорудулгазын изин-биле деткивишаан, боттувустуң колхозувуска улам-на бүдүрүкчүлүг ажылдаар бис. Тайбыңның чаагай херээнге бистиң салыышкынывыс ол болур.

О. КҮЖҮГЕТ,
Д. БОРБАК-ООЛ,
Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс» колхоз.

Пропагандистерге дуза

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң библиотеказы чаа солун делгелгени ажыткан. «КНО-нуң төөгүлүг сессиязы» деп ниити аттыг ийи стендинин биреззинде Н. С. Хрущевтуң КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга совет төлээлерни баштап чораан үезинде Нью-Йоркка кылган бүгү чугааларын, медеглелдерин, беседаларын, айтырыгларга харыыларын болгаш КНО-нуң сессиязынга чугаалажып көөр кылдыр совет төлээлериниң киргилээни документилерни делгээн. Ол стендиниң өгезинде эш Н. С. Хрущевтуң чуруу бар.

Ийиги стендиде КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязында социалистиг чурттарның төлээлериниң баштыныларының болгаш нейтралдыг чурттарның чазактарының баштыңнарының чугаалары кирген.

Делгелге болза Кызылдың пропагандистеринге болгаш агитаторларынга улуг дузаны чедирер.

А. ЛЕПЕШКИН.

УАЧД-ге алды миллион кижи чораан

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге чыл бүрүде муң-муң кижилер кээп турар. Бо хүннерде чурттуң бүгү булуңнарындан келген кижилер, а ол ышкаш москвачылар болгаш даштыкы туристер онза хөй болуп турар. Бо чылдың эгезинден бээр УАЧД-ге 6 миллион кижи чораан.

Краснодарск крайның Каневск районунуң Чапаев аттыг колхозунуң агроному Д. В. Кудрявцевке октябрьның 21-де хүндүскүнүн 11 шак турда 6 миллион дугаарлыг билетти саткан. Ол бодунуң шөлүүзүн Москвага эрттирери-биле келген турган. Кудрявцев найысылалдың солун чүүлдери-биле танышкаш, ол хүн делгелгени көөр деп шиитпирлеп алган.

УАЧД-ниң дирекция чери эш Кудрявцевке турасказалдың медалын болгаш белекти тывыскан.

Кызылдың пассажирлер АТК-зының И. Чернышев бригадирлээн септекчилер бригадазы Октябрь байырлалынга уткуштур калбарган социалистиг чарыштың муруку одуруунда чоруп турар. Олар машиналарны чүгле эки шынарлыг септеп турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга Н. С. Хрущевтуң кылган медеглелин ол бригаданың кежигүннери чангыс үн-биле деткээннер.

Чурукта: бригадир И. Чернышев бригаданың кежигүннеринге Н. С. Хрущевтуң ээп келгенинге холбаштыр Москваның ажылчы чоннарының митингизиниң кыйгырыын таныштырып тур.

Фото **А. Аирнин.**

Тайбыңның болгаш найыралдың чаагай херээ

КӨК-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XV сессиязынга совет төлээлериниң баштыны Никита Сергеевич Хрущевтуң чугааларын совет улус, делегейнин депшилгелиг бүгү кижилери сеткилиниң ханызындан бүрүн деткип турар. Улуг-Хем районда Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары эш Хрущевтуң москвачыларның митингизинге чугаазын бүгү чурттаазы ышкаш улуг көдүрүлүшкүннүг таныжып турар.

Делегейге быжыг тайбыңның. чер бөмбүрээнин бүгү улустарының найыралдыг кады ажылдажылгазының херээ дээш могаг чок демиселчи Никита Сергеевичиниң ажыл-чорудулгазы совет кижилериниң күш-ажылчы чүткүлүн улам соруг киирип быжыглап турар. Колхозта партия организация секретары эш Даваанның редакцияга дыңнатканы болза:

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада өзүнүң улуг сагыш-салыышкынының ачызында чоннуң, совет кижилериниң амыдыралы улам-на чаагайжып, колхозтарда бүдүрүлге, культура-амыдырал болгаш чурттала тудуглары хүн бүрү немежип турар. Бистиң колхоз бо чылын кыштагларда (малчыннарга) чуртталганың чаа 4 бажыңнарын кылып берген, эрткен чылын чедир кылдынмаан 12 бажыңнарны шалалап бүрүн доскан. Колхоз баштаар чери малчыннарның чурттала байдалын улам экижидериниче угланган хемчеглерни ап турар.

Ленин аттыг колхоз мал кыштагладырынга белеткелди багай эвес организастаан. Кышкы кажааларнын иштин арыглаар, септээр ажыл барык шыкпарылган. Биреззинге 500, өскезинге 1500 хой кирер чаа ийи кажааларны немей кылган. Сүт-бараан фермаларының чанында ниитизи-биле 2375 тонна силос салдынган. Белеткеттинген 2100 тонна сигенден болгаш малдың өске-даа чемнеринден амгы үеде кыштагларже сөөртүлге өгелээн.

Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы келир чылдың дүжүдүнге белеткелче база улуг кичээнгей салып турар. Чайгы болгаш күскү аңдарылга-биле 2800 ажыг гектар шөлдү белеткээн. Амгы үеде үрезин арыглаашкыны түлүктеп турар. Бо хүнверде үрезинге 140 тонна тарааны арыглап урган.

Өөрүп четтирдим

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга совет төлээлериниң ажылынга холбаштыр Москваның ажылчы чоннарының митингизин радиодан аажок кичээнгейлиг дыңнап олурган мен. Бистиң совет төлээлериниң, ооң баштыңы эш Н. С. Хрущевтуң тайбың дээш шудургу демиселин анаа чүве чугаалаан кижилериниң изин-биле деткип, бедин-биле үнелеп турарын дыңнааш, кижинин: «Мен база өөрүп четтирдим, Никита Сергеевич»—дексээн келир-дир. Бистиң партиявыстың, чазаавыстың болгаш бүгү улузувустуң тайбың дээш могаг чок чүткүлдүүн, чаңгыс эптиин кижи магадап ханмас. Ол митингге Н. С. Хрущевтуң сөс бүрүзү тайбың дээш демиселдиң боттуг кеззэ чамдыызы болуп, бистиң чүрээвистен үнген. Ол дээрге тайбыңны камгалаарының программазы-дыр. Ынчангаш ону бүгү совет улус-биле кады сеткилимниң ханызындан деткип тур мен.

Г. НИКИШИНА,
типографияның ажылчыны.

НОМ ТАРАДЫКЧЫЛАРЫ

Областа ном тарадылгазының ажылы мурнуку чылдарга бодаарга бо чылын дыка экижээн. Чеди айлар дургузунда ном тарадылгазының планы чүс ажыг хуу күүсеттинген. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем болгаш Тожу районнары планын ажыр күүсеткеннер. Бии-Хем районнуң Туранда, Каз-Хем районнуң Сарыг-Септе чаа ном магазиннерин ажыткылаан.

Садып алыкчыларны ном фондуларынче хостуу-биле киирип турар, прилавка чок магазиннер ажылдап турар. Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарында болгаш Кызыл хоорайда ном садыглаашкынының культуразы бедээн. Номнарның, эң ылаңгыя областың ном үндүрер чериниң үндүрүп турар номнарының ассортиментизи дыка калбарган. Ном садыглаарының айлары, ном базаарлары дээн ышкаш магазинден дашкаар ном садыглаарының хевирлерин черде калбарткан.

Бо чылдың чеди айларының дургузунда чонга 201,1 муң рубльдин номнарын саткан. Ном тарадылгазының айларын ийи удаа организастаан. Ийи ай иштинде организастаан ном тарадылгазынга 2141 ном тарадыкчылары киришкен, олар 372,0 муң рубль түнге номнарны садыглаан. Бо айларның иштинде Эрзин району чүгле ном тарадыкчыларының күжү-биле ном садарының планын 167 хуу күүсеткен. Бай-Тайганың «Малчын», «Тиилелге», Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозтарында, Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайда № 2 ортумак школада, Чаа-Хөл районнуң ортумак школазында комсомол организациялары ном тарадылгазынга эки ажылданнар. Ном тарадылгазынга эң эки киришкен дээш 15 комсомолчуларны өртектиг белектер-биле, 31 комсомолчуларны акша-биле шаңнаан. Ховалыг, Жидикова, Докуноол, Кутепов, Норбу Ямаа, Дандычай Менге ышкаш мурнакчы ном тарадыкчылары комсомолчуларның аттары области сураглыг.

Оон-биле кады ном тарадылгазының ажылында улуг четпестер бар. Областың совхозтарынга болгаш колхозтарынга тутса чогуур ном магазиниериниң болгаш киоскаларының тудуу оожум чоруп турар. Таңды, Тес-Хем болгаш Өвүр районнарында ном магазиннери, складтар таарыштыр тургустунмаан бажыңнарда туруп турар, ол чорук номнарның шынарын кудуладырынга, бараанныг хевирин чидиреринге чедирип турар.

Номнарның ниити бараан саарылгазында «янзы-бүрү» барааннар садыглаашкыны колдап турар, бо чорук номнарның садыглаашкынынга саат ужураштырып турар, ылаңгыя ном садыы район төптеринде эки чоруп турар боордан башка, райполарның баштаар черлери ном тарадылгазының планын көдээ магазиннерге чедир чорутпайн турар, моон хараазы-биле көдээ магазиннерде ном садыглаашкыны кошкак тургустунган, ном садыының талазы-биле үчёт болгаш отчёт эң четпес тургустунган. Көдээ магазиннериниң садыгжылары номнар тарадылгазының дугайында райполар мурнунга отчёдун кылып, савашпайн турар. Райполарның магазиннеринде бар номнарның үчёду багай тургустунган.

Көдээ магазиннериниң садыгжылары район төвүнден номнарны кээп алгаш, садыглаарындан ойталап турар, мындыг фактылар Тес-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарынга тургулаан. Чамдык садыгжылар болза, массаларже партияның политиказының дамчыдыкчылары болур боттарының улуг ролюнуң ужурутказын эки билбейн турарлар. Кызыл хоорайда № 1 ном магазининин литература салбырынга чыл дургузунда 4 бригада солушкан. Бо чыдың январь айдан бээр чүгле хүдээдип берииишкинни кылыр чүве дээш 49 хонукта ук салбыр ажылдавайн келген. Бо магазинде номнарны пропагандалаар ажылды четпес тургускан. Кызылдың № 2 ном магазининде ном делгелгези мырыдай чок. Кызыл хоорайның Каа-Хем суурзугажында, № 10 школаның девискээринде, тараа белеткел пунктуда, Элегесте болгаш Гастелло аттыг парыгында мынчага чедир ном магазиннери болгаш киоскалар чок. Хоорайга чайгы үеде номнарны столдарга садыглап турган болза, ам соок хүннер келир билек-ле ном садыгларының тус-тус точкалары хаглыгылап турар үүл бар.

Чоннуң негелдезин сан талазы-биле хандырып турар. Марксизм-ленинизмниң классиктиг чогаалдарының, СЭКП ТК-ның съездилериниң болгаш Пленумнарының масса номчукчуларга көрдүнген материалдарын, а ол ышкаш политиктиг, социал-экономиктиг литератураны, совет чечен-чогаалдарны, эң ылаңгыя амгы үениң темаларынга чогаалдарның садыглаашкынын чер болганга үзүктел чокка чорударын партия негеп турар.

Мону удуртулга болдургаш, ном садыының ажылын бедик деңнелче көдүрери, садыгның магазинден дашкаар хевирлериниң улуг ужурдузалыг болуп турарын өөренип көргеш, өөредилге черлеринге, школаларга, библиотекаларга, медицина литературазын аптекаларга, садыгларын организастаары, ол ышкаш чурттахчылыг ырак-узак пунктуларже, хову турлагларынче, фермаларже номнарлыг автолавкаларны чорудары чугула. Ном тарадыкчыларының шимчээшкинин бүгү талазы-биле деткиир болгаш хөгжүдер, бо ажылче комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларын хаара тудар херек.

Партия организациялары ном тарадылгазының херээн боттарының холунга алганда, ук ажылга эки түннелди чедип ап шыдаар бис.

М. ДЕЛЕГ,
Тыванын ном үндүрер чериниң директору.

ПРОПАГАНДАНЫҢ ДЭЭШТИГ, МАССАЛЫГ БОЛУРУ ДЭЭШ

Идеология ажылының айтырыгларының талазы-биле область чөвүлел хуралы

Идеология ажылының айтырыгларының талазы-биле область чөвүлел хуралы чоокта чаа Кызылга болуп өрткен. Анаа областың, хоорайның болгаш районнарның партия комитеттериниң секретарьлары, пропаганда болгаш агитация килдистериниң ажылдакчылары, комсомол, солуннар редакцияларының, өске-даа албан черлериниң ажылдакчылары киришкен. Ук хуралга идеология ажылының айтырыгларының талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының түүнелдериниң болгаш областың ажылчы чоннарының ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды улам ыцай экижидериниң талазы-биле сорулгаларның дугайында илеткеди СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **М. К. Мендуме** кылган.

Эш Мендуме бодунуң илеткелинге Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Эвилелдешкен республикалар талазы-биле пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Л. Ф. Ильичевтүң илеткелиниң политиктиг кол утказын допчулап чугаалавышаан, бистиң партивыс, ооң Төп Комитеди амгы үеде идеологтуг ажылды партия, профэвилелдер, комсомол болгаш хей-ниитиниң өске-даа организацияларының кол сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турар. Коммунистиг кижизидилгениң ажылын улам күштелдирери бистиң чуртувустуң амгы үедеги иштики болгаш даштыкы байдалдарының характериндеи өң чидим-биле тургустунуп турар деп чугаалаан. —Чаа кижини кижизидерин коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының чорудулгазындан хоорулчак боттандырар дээр болза ол кандыг-даа утка чок апаар болгаш коммунизм тургузарының экономиктиг кол сорулгаларын чедишкинниг боттандырары идеологтуг ажылдың деңнелинден, хей хевирлериг, калбак массалыг болурундан дорт хамааржыр деп илеткелчи чугаалаан.

Коммунистиг мировоззрениени шингээдип алыры, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин билир болуру, партияның политиказын ханы угаан билири совет кижи бүрүзүнүң эргежок чугула амыдыралчы түүлү апарган. Ооң ужурундан совет кижилериниң политиктиг медерелин улам бедидериниге бистиң партивыс улуг сагыш салып турар. Ынчангаш бистиң партивыстың идеологтуг ажылдар талазы-биле сөөлгү чылдарда боттандырып чоруткан бүгү хемчегериниң кол утказы болза, идеологтуг ажылдарда ленинчи стильди катап тургузар болгаш ону улам ынай хөгжүдер, төөгүүнүң чаа үеэинге холбаштыр идеология айтырыгларын чогаадыкчы өзу-биле көөрү болур.

Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга идеологтуг ажылдың утказының дугайында, ооң идейлиг деңнелин, дээштиий бедидериниң болгаш ооң амыдырал-биле, коммунизм тургузуушкунунуң практиказы-биле харылзаазын быжыглаар дугайында айтырыгларны, пропаганданың делгем салдарлыг, дээштиг болурунче, ону массалыг болгаш чедишкиниг болдурарынче, идеологтуг ажылдың удуртулгазын үндезини-биле экижидериниң айтырыгларынче чөвүлел хурал кол кичээнгейни салган деп эш Мендуме чугаалаан.

Идеологтуг ажылдың идейлиг деңнелин болгаш дээштиин бедидериниге, чоннуң амыдыралы-биле, коммунизм тургузуушкунунуң практиказы-биле харылзаазын улам быжыглаарынга догматисчи болгаш үжүк сүрер чорук-биле шыңгыы демисежип, марксисчи-ленинчи өредигни пропагандаларын бүдүрүгениң, тудугунуң болгаш албан организация коллективтериниң мурнунга тургустунган тодаргай сорулгаларыбиле шуут холбаштырарын СЭКП ТК-ның «Амгы үеде партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» доктаалы-даа, чоокта ооп өткен Бүгү-эвилел чөвүлел хуралыда шыңгыызы-биле негеп турар деп ол чугаалаан, областың партия организациясынга идеология ажылының амгы байдалының дугайында айтырыгга доктааган.

Бистиң областың партия организациязы СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырбышаан, чамдык чүгээр түүнелдерни чедип алган. Бир эвес өткен өредилге чылында партия чырыдыышкынының системазынга 9807 кижи, ооң иштинде коммунистер—4517, комсомолчулар —2239, партия кежигүү эвестер —3051 кижи өөренип турган болза, бо 1960—1961 өредилге чылында ниитизи-биле 10.676 кижи, ооң иштинде партия кежигүү эвестер — 4437 кижи хаара туттунган өөренип турар. Бо өредилге чылында партия чырыдыышкынының янзыбүрү бөлгүмнериниге комсомолчуларның болгаш партия кежигүү эвестериниң санының дыка өскени болза чурттакчы чоннуң политиктиг медерели чыл бүрүде бедип турарын көргүзүп турар. Ооң-биле чергелештир, коммунистериниң болгаш партия кежигүү эвестериниң талазындан политиктиг экономияны болгаш тодаргай экономиканы өөренир сонуургалы улуу-биле бедээн. Өткен өредилге чылында экономиктиг билиглерни өөренир чүгле 45 бөлүм турган болза, ам бо өредилге чылында ол 140 четкени ол дугайын тодаргай херечилеп турар.

Ооң-биле кады, СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын массаның ортузунга пропагандалап таныштырар талазы-биле, өртем, техниканы, бүдүрүлгениң мурнакчы аргаларын пропагандалазарынга партийжи пропаганданың парлалга, радио, лекция, беседа болгаш өске-даа хевирлерин ажыглап турарының талазы-биле ажылда чамдык чүгээр түүнелдер бар. Областың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннары сөөлгү үеде атеисчи пропаганданың талазы-биле, ылаңгыя шажынчы үзел-бодалдарның хоразын чонга таныштырар, ниитилелге ажыктыг күш-ажылга киришпейн,. ажылчы чоннуң бүдүрген материалдыг байлактарын халаска чиирин күзээр чалгаларны, чиижеңнери, хуу өнчүзүректерни илередир талазы-биле чамдык ажылдарны кылганын демдеглевишаан, бо талазы-биле колкол четпестерни илеткелчи база чугаалаан.

Идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин, ылаңгыя партийжи пропаганданы чоннуң амыдыралы-биле, коммунизм тургузуушкунунуң практиказы-биле холбаштырарында четпестерни узуткаары ам-даа долузу-биле чедип алдынмаан. Пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылдың дээштиг болуру база байлак, хей хевирлериг болур чоруу ам-даа кызыы. Мурнакчы дуржулганы пропагандалаары, ону бүдүрүлгелерге тарадып, нептередирин агитаторнуң хүн бүрүдеги сорулгазы болдурарының ам-даа долузу-биле чедип алдынмайн турарының чамдык чижектерин илеткелчи чугаалаан.

Политиктиг чырыдыышкынның кол утказы болза марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, СЭКП-ниң төөгүзүн болгаш теориязын, СЭКП-ниң XXI съездизинин болгаш Төп Комитеттиң Пленумнарының идип үндүргени теоретиктиг айтырыгларын болгаш практиктиг сорулгаларын ханы өөренири болур ужурлуг деп СЭКП ТК-ның тодаргай айтыышкынын чер-черниң байдалдарынга таарыштыр шын боттандырар талазы-биле четпестер бисте бар. Ылаңгыя бо өредилге чылында Чаа-Хөл районунда ол талазы-биле чаңгыс-даа политбөлүм тургустунмаан, Бии-Хем, Таңды, Сүт-Хөл, Өвүр, Чаа-Хөл, Тожу районнарында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин база марксисчи философияны өөренир талазы-биле чаңгыс-даа бөлүм тургустунмаан. Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Тес-Хем районнарда политэкономия өөренир бөлүмнер, Сүт-Хөлде агар политика өөренир бөлүм тургуспааны чаа өредилге чылында партия чырыдыышкынын четчелээр ажылда частырыглыг үүл болур.

Марксизм-ленинизмниң теориязын өөренириниң кол хевири болур боттөредилге-биле өөренип турарларның саны бисте ам-даа эвээш. Ооң-биле чергелештир, бот-өредилге-биле өөренир деп чыл бүрүде бижидип турза-даа, бодунуң политиктиг билиин бедидер талазы-биле чүү-даа кылбайн турарлар коммунистерниң иштинде безин ам-даа хей. Марксизм-ленинизмниң теориязын өөренип, бодунуң политбилиин соксаал чок көдүрерин коммунистериниң устав өзугаар хүлээлгези болганда ындыг кижилерге өөредилге талазы-биле партия организацияларының талазындан шыңгыы айтырыгны тургузар өйү ам келген. Идеология ажылының идей-политиктиг деңнелин улам ыцай бедидер, ылаңгыя партия чырыдыышкынында өөредилгениң шынарын экижидери пропагандистерниң билиинден, пропагандисчи мергежилиниң деңнелинден дыка хамааржыр. Ындыг төлээде, пропагандистерниң түр семинарларын эрттирер, оларның бот-боттарының кичээдеринге олуржуп, дуржулганын солчурун организастаар болгаш шыырак билиглиг, бедик дуржулганыг эштерден методиктиг чөвүледдерни үргускаш, пропагандистерниң ажылынга дузалаар болгаш оларның эки дуржулганын нептередир ажыл чер-черде партия организацияларының чугула сорулгазы болур деп илеткелчи чугаалаан.

Область солуннарының, радио дамчыдылгазының, ном үндүрер черниң ажылдарынга илеткелчи улуг кичээнгей салган. Область солуннары партия чырыдыышкынының системазында болгаш бот-өредилгебиле өөренип турарларга, пропагандистерге дузалаар өредилге материалдарын парлап үндүрер талазы-биле хемчеглерни алыр, атеисчи пропаганданы улам күштелдирбишаан, ажыл кылбас чалгааларга, чиижеңнерге, хуу өнчүзүректерге удур чидиг шүгүмчүлелдиг материалдарны доктаамал чыыртышаан, бүгү ажылчы чоннуң эргиниң кижи көөр хөөнү чок ол артынчыларынга удур калбак демиселче улам көдүрери оларның хүн бүрүнүң кичээнгейинге турар ужурлуг деп эш Мендуме чугаалаан.

Илеткелчи идеология ажылын удуртурун улам экижидер талазыбиле айтырыга доктаагаш, СЭКП хооркому, райкомнар болгаш партия эге организациялары коммунизмниң идеязын пропагандалазары ажылчы чонга чоок болгаш билдингир боop, совет кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжын хайныктырып көдүрген турар ужурлуг деп СЭКП ТК-ның айтыышкынын минутада-даа уттул болбас. Идеологтуг ажылды удуртуру кампания эвес, хүн бүрүнүң доктаамал ажылы болур. Ол дээрге, культура чырыдыышкын албан черлери доктаамал ажылдап турар, лекция, беседа үргүлчү организастаттыып турар, хана солуннар, агитхуудустар коллективтериниң хүн бүрүнүң амыдыралында четпестерни көскү, тода, чидиг, шынчы илередип, чырыдып, агитколлективтер шагның дөрт эргилдезинде чон ортузунга доктаамал ажылдап турарын хандырары ол болур.

Идеологтуг ажылдың бүгү хевирлери областын, районнуң, колхозтуң, совхозтуң, коллективтиң мурнунга салдынган тодаргай сорулганы чеди чылдың ийиги чылында алдынган хүлээлгени өй-шаанда күүседиринче чонну мобилизастаар ужурлуг деп илеткелчи чугаалаан.

Лекция, беседаларга, илеткелдерге бистиң партиявыстың, чазаавыстың база эш Н. С. Хрущевтүң делегейге тайбыңның, социализмниң хөрээн камгалаар дээш буянныг чаагай ажыл-чорудулгазын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары пропагандист, агитатор бүрүзүнүң харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хүлээлгези болур.

Бистиң областың партия организациязы СЭКП ТК-ның амгы үеде партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында доктаалын удуртулга болдурбушаан, бистиң районнуң партия организациязы марксизм-ленинизмни пропагандалаарының, ажылчы чонну коммунистиг өзугга кижизидериниң айтырыгларынга кичээнгейни шыңгыызы-биле салып турар. Ынаңгыя коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш колхозчуларның экономиктиг билиглерни өөренириниге онза кичээнгейни салып турар бис. Эрткен чылын тодаргай экономика өөренир бөлүм районда шуут чок турган болза, бо өредилге чылында 11-ни тургускан. Политиктиг чырыдыышкынның янзыбүрү бөлгүмнериниде өөренип турарларның саны бо чылын эрткен чылдыындан 200 ажыг кижи болган.

Хоорайда ажыл-агый организацияларының удуртукчуларының хей-нуруузу бодунуң идей политиктиг деңнелиң бедидер дээш кызымаккай ажылдап турар. Ынчалза-даа кажан бир шагда школа доосканын, эртемниң туюлунга четкеним ол, ам өөренген херээ чок деп бодап турар ийи-чаңгыс удуртукчулар база бар. Чижээ, суг ажыл-агый чериниң начальниги эш Г. Висляев каш-даа чылдар иштинде кана-даа өөренмейн келген. Эш Висляев ышкаш өске-даа ийи-чаңгыс кижилер бар. Ындыг чорук-биле хоорком болгаш партия эге организациялары моон соңгаар эптежип туруп шыдавас.

Ажылчы чонну коммунистиг өзугга кижизидеринге хоорайга тургустунган улусчу университет бичии эвес рольду ойнаар. Ол университет эртем болгаш техника, уран чогаал, кадык камгалал база ада-ие мындыг дөрт факультеттен тургустунган. Университеттиң балтайгы кичээлинге 500 ажыг кижи келген чорук болза ооң ажылынга хоорайның ажылчы чоннуң сонуургалының улуун херечилеп турар.

Экономиктиг билигни өөрениринче кол кичээнгейни салыр

(СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Чичининниң саналындан)

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущевтүн төөгүлүг чугааларын бистиң районнуң ажылчы чоннары улуг сорук киришкиниг ужуражып турар. Делегейге тайбың дээш, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужүрери дээш база колониалдыг системаны чок кылыры, ол чурттарның бүгү чоннуң хостуг, деңгергези дээш Н. С. Хрущевтүн чалбыыштыг чугааларын бүгү совет кижилер улуг чоргаарал болгаш сеткил-сагыш ханыышкыныбиле деткип турар.

СЭКП ТК-ның «Амгы үениң байдалында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» доктаалын удуртулга болдурбушаан, бистиң районнуң партия организациязы марксизм-ленинизмни пропагандалаарының, ажылчы чонну коммунистиг өзугга кижизидериниң айтырыгларынга кичээнгейни шыңгыызы-биле салып турар. Эң ылаңгыя коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш колхозчуларның экономиктиг билиглерни өөренириниге онза кичээнгейни салып турар бис. Эрткен чылын тодаргай экономика өөренир бөлүм районда шуут чок турган болза, бо өредилге чылында 11-ни тургускан. Политиктиг чырыдыышкынның янзыбүрү бөлгүмнериниде өөренип турарларның саны бо чылын эрткен чылдыындан 200 ажыг кижи болган.

Ындыг болза-даа партия чырыдыышкынының системазында, партийжи пропагандада улуг четпестер ам-даа бар. Пропаганданың амыдыралдан хоорук чоруун ам-даа долузубиле узуткап шыдаваан, политиктиг агитацияның дээштин ам-даа кошкак. Идеологтуг ажылдың чогуур деңнелинге четпейн турарындан, политиктиг агитмассалыг ажылды районнуң мурнунга тургустунган ажылагыйжы тодаргай сорулгалар-биле, партийжи организакчы ажыл-биле четче холбаштырып шыдавайн турарывыстан социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле район чыдып каап турар. Политиктиг тайылбыр ажылы кижи бүрүзүнге четпейн турар, кижилер-биле ажыл ам-даа дыка кошкак.

Лекция пропагандазының ажылында улуг четпестер бар. Бо талазы-биле политиктиг болгаш өртем-билиглер тарадыр талазы-биле ниитилелдин область салбырын шүгүмчүлезе чогуур. Ол сан, медээ алыры-биле кызыгаарлангаш, дириг удуртулга, контрольду сула боттандырып турар.

Пропаганданы ажылчы чонну коммунистиг өзугга кижизидеринче угландырбышаан, ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылбас чалгааларга, чиижең садыгжыларга удур чидиг демиселди калбартыр ужурлуг бис.

Мурнакчы дуржулганы пропагандалаарын күштелдирер

(СЭКП Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Ылагининниң саналынаан)

Көдээ ажыл-агыйны башкарарының мурнакчы аргаларын пропагандалаар талазы-биле бистиң районнуң партия организациязы өөренип турарларга, пропагандистерге дузалаар өредилге материалдарын парлап үндүрер талазыбиле хемчеглерни алыр, атеисчи пропаганданы улам күштелдирбишаан, ажыл кылбас чалгааларга, чиижеңнерге, хуу өнчүзүректерге удур чидиг шүгүмчүлелдиг материалдарны доктаамал чыыртышаан, бүгү ажылчы чонну эргиниң кижи көөр хөөнү чок ол артынчыларынга удур калбак демиселче улам көдүрери оларның хүн бүрүнүң кичээнгейинге турар ужурлуг деп эш Мендуме чугаалаан.

Бистиң областың партия организациязы СЭКП ТК-ның амгы үеде партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында доктаалын удуртулга болдурбушаан, ажылчы чоннуң ортузунга идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин улам сайзырангайжыдып, марксизм-ленинизмниң идеязын пропагандаларын амгы үениң негелдезинин деңнелинге доктаамал дүгжүп турарын чедип ап шыдаар болгаш масса-политиктиг ажыл коммунизм тургузуушкунунуң практиказы-биле, тодаргай сорулгалары-биле сырый харылзаалыг болурун чедип алыр дээрзин илеткелчи бүзүреткен.

Амыдырал-биле сырый холбаштырар

(СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш Кротскийниң саналындан)

Партия организацияларының идеологтуг ажылында кол четпес чүве болза, партийжи пропаганданы амыдыралдан, коммунизм тургузуушкунунуң практиказындан хоорулчак байдалын, ооң салдарының кызыы чоруун ам-даа долузу-биле чок кылырын чедип албаныныста болуп турар. Бо четпестерни чок кылырынга Кызыл хооркому чамдык хемчеглерни алган, ылаңгыя шыырак билиглиг, дуржулганыг башкы пропагандистерден методика чөвүлелин тургускан. Бо чөвүлел пропагандистерге дузалавышаан, партия чырыдыышкынының четкизинде ажылда эки дуржулганыны тарадып нептередирдаа шыңгыызы-биле негеп турар деп ол чугаалаан, областың партия организациязынга идеология ажылының амгы байдалының дугайында айтырыгга доктааган.

Бистиң областың партия организациязы СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырбышаан, чамдык чүгээр түүнелдерни чедип алган. Бир эвес өткен өредилге чылында партия чырыдыышкынының системазынга 9807 кижи, ооң иштинде коммунистер—4517, комсомолчулар —2239, партия кежигүү эвестер —3051 кижи өөренип турган болза, бо 1960—1961 өредилге чылында ниитизи-биле 10.676 кижи, ооң иштинде партия кежигүү эвестер — 4437 кижи хаара туттунган өөренип турар. Бо өредилге чылында партия чырыдыышкынының янзыбүрү бөлгүмнериниге комсомолчуларның болгаш партия кежигүү эвестериниң санының дыка өскени болза чурттакчы чоннуң политиктиг медерели чыл бүрүде бедип турарын көргүзүп турар. Ооң-биле чергелештир, коммунистериниң болгаш партия кежигүү эвестериниң талазындан политиктиг экономияны болгаш тодаргай экономиканы өөренир сонуургалы улуу-биле бедээн. Өткен өредилге чылында экономиктиг билиглерни өөренир чүгле 45 бөлүм турган болза, ам бо өредилге чылында ол 140 четкени ол дугайын тодаргай херечилеп турар.

Ооң-биле кады, СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын массаның ортузунга пропагандалап таныштырар талазы-биле, өртем, техниканы, бүдүрүлгениң мурнакчы аргаларын пропагандалазарынга партийжи пропаганданың парлалга, радио, лекция, беседа болгаш өске-даа хевирлерин ажыглап турарының талазыбиле ажылда чамдык чүгээр түүнелдер бар. Областың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннары сөөлгү үеде атеисчи пропаганданың талазы-биле, ылаңгыя шажынчы үзел-бодалдарның хоразын чонга таныштырар, ниитилелге ажыктыг күш-ажылга киришпейн,. ажылчы чоннуң бүдүрген материалдыг байлактарын халаска чиирин күзээр чалгаларны, чиижеңнерни, хуу өнчүзүректерни илередир талазы-биле чамдык ажылдарны кылганын демдеглевишаан, бо талазы-биле колкол четпестерни илеткелчи база чугаалаан.

Идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин, ылаңгыя партийжи пропаганданы чоннуң амыдыралы-биле, коммунизм тургузуушкунунуң практиказы-биле холбаштырарында четпестерни узуткаары ам-даа долузу-биле чедип алдынмаан. Пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылдың дээштиг болуру база байлак, хей хевирлериг болур чоруу ам-даа кызыы. Мурнакчы дуржулганы пропагандалаары, ону бүдүрүлгелерге тарадып, нептередирин агитаторнуң хүн бүрүдеги сорулгазы болдурарының ам-даа долузу-биле чедип алдынмайн турарының чамдык чижектерин илеткелчи чугаалаан.

Политиктиг чырыдыышкынның кол утказы болза марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, СЭКП-ниң төөгүзүн болгаш теориязын, СЭКП-ниң XXI съездизинин болгаш Төп Комитеттиң Пленумнарының идип үндүргени теоретиктиг айтырыгларын болгаш практиктиг сорулгаларын ханы өөренири болур ужурлуг деп СЭКП ТК-ның тодаргай айтыышкынын чер-черниң байдалдарынга таарыштыр шын боттандырар талазы-биле четпестер бисте бар. Ылаңгыя бо өредилге чылында Чаа-Хөл районунда ол талазы-биле чаңгыс-даа политбөлүм тургустунмаан, Бии-Хем, Таңды, Сүт-Хөл, Өвүр, Чаа-Хөл, Тожу районнарында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин база марксисчи философияны өөренир талазы-биле чаңгыс-даа бөлүм тургустунмаан. Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Тес-Хем районнарда политэкономия өөренир бөлүмнер, Сүт-Хөлде агар политика өөренир бөлүм тургуспааны чаа өредилге чылында партия чырыдыышкынын четчелээр ажылда частырыглыг үүл болур.

Марксизм-ленинизмниң теориязын өөренириниң кол хевири болур боттөредилге-биле өөренип турарларның саны бисте ам-даа эвээш. Ооң-биле чергелештир, бот-өредилге-биле өөренир деп чыл бүрүде бижидип турза-даа, бодунуң политиктиг билиин бедидер талазы-биле чүү-даа кылбайн турарлар коммунистериниң иштинде безин ам-даа хей. Марксизм-ленинизмниң теориязын өөренип, бодунуң политбилиин соксаал чок көдүрерин коммунистериниң устав өзугаар хүлээлгези болганда ындыг кижилерге өөредилге талазы-биле партия организацияларының талазындан шыңгыы айтырыгны тургузар өйү ам келген. Идеология ажылының идей-политиктиг деңнелин улам ыцай бедидер, ылаңгыя партия чырыдыышкынында өөредилгениң шынарын экижидери пропагандистериниң билиинден, пропагандисчи мергежилиниң деңнелинден дыка хамааржыр. Ындыг төлээде, пропагандистерниң түр семинарларын эрттирер, оларның бот-боттарының кичээдеринге олуржуп, дуржулганын солчурун организастаар болгаш шыырак билиглиг, бедик дуржулганыг эштерден методиктиг чөвүледдерни үргускаш, пропагандистерниң ажылынга дузалаар болгаш оларның эки дуржулганын нептередир ажыл чер-черде партия организацияларының чугула сорулгазы болур деп илеткелчи чугаалаан.

Область солуннарының, радио дамчыдылгазының, ном үндүрер черниң ажылдарынга илеткелчи улуг кичээнгей салган. Область солуннары партия чырыдыышкынының системазында болгаш бот-өредилгебиле өөренип турарларга, пропагандистерге дузалаар өредилге материалдарын парлап үндүрер талазыбиле хемчеглерни алыр, атеисчи пропаганданы улам күштелдирбишаан, ажыл кылбас чалгааларга, чиижеңнерге, хуу өнчүзүректерге удур чидиг шүгүмчүлелдиг материалдарны доктаамал чыыртышаан, бүгү ажылчы чонну эргиниң кижи көөр хөөнү чок ол артынчыларынга удур калбак демиселче улам көдүрери оларның хүн бүрүнүң кичээнгейинге турар ужурлуг деп эш Мендуме чугаалаан.

Илеткелчи идеология ажылын удуртурун улам экижидер талазыбиле айтырыга доктаагаш, СЭКП хооркому, райкомнар болгаш партия эге организациялары коммунизмниң идеязын пропагандалазары ажылчы чонга чоок болгаш билдингир боop, совет кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжын хайныктырып көдүрген турар ужурлуг деп СЭКП ТК-ның айтыышкынын минутада-даа уттул болбас. Идеологтуг ажылды удуртуру кампания эвес, хүн бүрүнүң доктаамал ажылы болур. Ол дээрге, культура чырыдыышкын албан черлери доктаамал ажылдап турар, лекция, беседа үргүлчү организастаттыып турар, хана солуннар, агитхуудустар коллективтериниң хүн бүрүнүң амыдыралында четпестерни көскү, тода, чидиг, шынчы илередип, чырыдып, агитколлективтер шагның дөрт эргилдезинде чон ортузунга доктаамал ажылдап турарын хандырары ол болур.

Идеологтуг ажылдың бүгү хевирлери областын, районнуң, колхозтуң, совхозтуң, коллективтиң мурнунга салдынган тодаргай сорулганы чеди чылдың ийиги чылында алдынган хүлээлгени өй-шаанда күүседиринче чонну мобилизастаар ужурлуг деп илеткелчи чугаалаан.

Лекция, беседаларга, илеткелдерге бистиң партиявыстың, чазаавыстың база эш Н. С. Хрущевтүң делегейге тайбыңның, социализмниң хөрээн камгалаар дээш буянныг чаагай ажыл-чорудулгазын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары пропагандист, агитатор бүрүзүнүң харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хүлээлгези болур.

Бистиң областың партия организациязы СЭКП ТК-ның амгы үеде партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында доктаалын удуртулга болдурбушаан, ажылчы чоннуң ортузунга идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин улам сайзырангайжыдып, марксизм-ленинизмниң идеязын пропагандаларын амгы үениң негелдезинин деңнелинге доктаамал дүгжүп турарын чедип ап шыдаар болгаш масса-политиктиг ажыл коммунизм тургузуушкунунуң практиказы-биле, тодаргай сорулгалары-биле сырый харылзаалыг болурун чедип алыр дээрзин илеткелчи бүзүреткен.

* * *

Партия чырыдыышкынының четкизин четчелээр ажыл талазы-биле Эрзинниң партия организациязы өрткен чылдының көөрде элээн ажылдарны кылган.

Партия чырыдыышкынының четкизинде өөренип турарларга, эң ылаңгыя экономика билиглерини семинарларының, бөлгүмнериниң дыңнакчыларынга, бот өөредилгелиглерге болгаш пропагандистерге таваржып турар бир берге айтырыг болза бо талазы-биле тыва дыл кырында өөредилге ному, өөредилгеге дузаламчы материалдарның эвээш азы чок бооп турарында.

Байлал мындыг турда, областын ном үндүрер чери бо талазы-биле брошюра парлап үндүрер азы чамдык өөредилге номнарын очулдуруп үндүрер талазы-биле боттуг ажылды кылбайн турары четпес. Областың солун черлери өөредилгеге дузаламчы хевирлиг кылдыр консультация, статьяларны кончуг ховар парлап турар. Ынчаарга ном үндүрер черде-даа, солуннар черлериниде-даа өөредилгеге дузаламчы хевириниң ном, брошюра, статьяларны парлап үндүреринин бүгү аргалары бар.

Четпестерни шын, чидиг шүгүмчүлээри кижизидилгелиг ажылдың база бир кол хевири болур ужурлуг. Ындыг турбуже областың солуннарынга четпестерни болгаш эргиниң хоралыг артынчыларын илереткен чидиг шүгүмчүлелдиг материалдар эвээш үнүп турар. Чижээ, Эрзин райкомунун отчёт-сонгулдалыг хуралынга райком секретарьларының, райкууском даргазының адрезинге чөптүг болгаш чидиг шүгүмчүлелдер болган. Ол отчёт-сонгулдалыг хуралдың дугайын «Шын» солунга бижээн корреспондент ол шүгүмчүлелдерни эңгиин сөстер-биле чаап, диш чок дөгей кылдыр бижээн. Ындыг чорукту болдурбас дугайында чогуур хемчегни алыр ужурлуг.

* * *

Хуралга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш **Сиринсо**, областың хөгжүм-шии театрының директору эш **Молчанов**, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш **Очур-оол**, облпотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы эш **Арланмай**, «Шын» биле «Тувинская правда» солуннарның редакторлары эштер **Шойгу** болгаш **Курбатский**, область прокурорунуң оралакчызы **Бакулин** болгаш СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **Анкудинов** олар санал берип, чүве чугаалааннар.

Партия чырыдыышкынының ажылын улам экижидер

(СЭКП Эрзин райкомунуң секретары эш Шыыраптың саналындан)

Экономиктиг билигни өөренириниче кол кичээнгейни салыр

(СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Чичининниң саналындан)

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге кичээнгейни шыңгыырадыр

(ВЛКСМ обкомунуң секретары эш Ширшиннің саналынаан)

Комсомолда политиктиг өөредилгениң чаа хевири боттанып тывылган: «Коммунизм — бистиң салгалдың практиктиг сорулгазы», «Советтерниң чүрту» болгаш өске-даа. Өөредилгениң мындыг хевирлери амгы үениң негелдезинге өң таарымчалыг болгаш коммунизмниң аныяк тургузукчуларын кижизидеринге, оларның төрээн чуртунуң төлептиг патриоду кылдыр хевирлериниге улуг идиги ол берип турар.

Политиктиг өөредилгениң чедишкиниг болуру бедик билиглиг, дуржулганыг, доктаамал пропагандистерни тургузарындан хамааржыр. Бо талазы-биле четпестер улуг. Бо чылын кичээл эрттирип турар 180 пропагандистерниң чүгле он бежи дуржулганыг, эрги пропагандистер болуп турар. Бай-Тайгада 11 пропагандистерден 10 кижи чаа кижилер, Барыын-Хемчикте бүгү пропагандистер шуптүзү чаа кижилер. Ынчаарга Чаа-Хөлдүң бөлгүмнериниң чамдыызында ам-даа пропагандист чок бооп турар. Шыырак пропагандистерни комсомолдуң бөлгүмнериниге быжыглаарынга партия организациялары биске дузалаар ужурлуг.

Лекция пропагандазында улуг четпестер бар. Аныяктарга таарыштыр кылган темага лекцияны ховар номчуп турар. Аныяк совет кижиниң моралының, овур-хевириниң дугайында лекция эвээш чогааттынып, өвээш номчуттунуп турар.

Кежээлер, аас журналы, алдарлыг кижилер-биле ужуражышкын болгаш идей кижизидилгелиг ажылдың өске-даа байлак хевирлерин сула ажыглап турар бис.

Бүдүрүлге черлериниң болгаш колхозтарның чамдык ажыглаттынмайн турар культура фондуларын массалыг ажылды организастаарынга ажыглаза чогуур.

Коммунизмниң аныяк тургузукчуларын кижизидери комсомол организацияларындан ангыда, профэвилелдернин, культура албан черлериниң база дорт хүлээлгези. Ынчангаш бо чугула ажылга олар боттарының күжүн хадып, чаңгыс дем-биле ажылдаа чогуур.

Партия чырыдыышкынының ажылын улам экижидер

(СЭКП Эрзин райкомунуң секретары эш Шыыраптың саналындан)

Партия чырыдыышкынының четкизин четчелээр ажыл талазы-биле Эрзинниң партия организациязы өрткен чылдының көөрде элээн ажылдарны кылган.

Партия чырыдыышкынының четкизинде өөренип турарларга, эң ылаңгыя экономика билиглерини семинарларының, бөлгүмнериниң дыңнакчыларынга, бот өөредилгелиглерге болгаш пропагандистерге таваржып турар бир берге айтырыг болза бо талазы-биле тыва дыл кырында өөредилге ному, өөредилгеге дузаламчы материалдарның эвээш азы чок бооп турарында.

Байлал мындыг турда, областын ном үндүрер чери бо талазы-биле брошюра парлап үндүрер азы чамдык өөредилге номнарын очулдуруп үндүрер талазы-биле боттуг ажылды кылбайн турары четпес. Областың солун черлери өөредилгеге дузаламчы хевирлиг кылдыр консультация, статьяларны кончуг ховар парлап турар. Ынчаарга ном үндүрер черде-даа, солуннар черлериниде-даа өөредилгеге дузаламчы хевириниң ном, брошюра, статьяларны парлап үндүреринин бүгү аргалары бар.

Четпестерни шын, чидиг шүгүмчүлээри кижизидилгелиг ажылдың база бир кол хевири болур ужурлуг. Ындыг турбуже областың солуннарынга четпестерни болгаш эргиниң хоралыг артынчыларын илереткен чидиг шүгүмчүлелдиг материалдар эвээш үнүп турар. Чижээ, Эрзин райкомунун отчёт-сонгулдалыг хуралынга райком секретарьларының, райкууском даргазының адрезинге чөптүг болгаш чидиг шүгүмчүлелдер болган. Ол отчёт-сонгулдалыг хуралдың дугайын «Шын» солунга бижээн корреспондент ол шүгүмчүлелдерни эңгиин сөстер-биле чаап, диш чок дөгей кылдыр бижээн. Ындыг чорукту болдурбас дугайында чогуур хемчегни алыр ужурлуг.

* * *

Хуралга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш **Сиринсо**, областың хөгжүм-шии театрының директору эш **Молчанов**, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш **Очур-оол**, облпотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы эш **Арланмай**, «Шын» биле «Тувинская правда» солуннарның редакторлары эштер **Шойгу** болгаш **Курбатский**, область прокурорунуң оралакчызы **Бакулин** болгаш СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **Анкудинов** олар санал берип, чүве чугаалааннар.

Ийи тудуг объектилеринде

Кызылдың «Каа-Хем» кудумчуузунда 96 аал ишти чурттаар чаа бажыңның тудуу областа болгаш хоорайда чуртталга тудуунуң планында чугула черни эзлеп турар. Ол тудугнун ажыл-чорудулгазында чамдык четпестерниң болгаш графиктен хожудаашкыннарның дугайында хуралдарга каш удаа чугаалажып-даа келген, область солуннарынга шүгүмчүлелдиг материалдарны-даа парлагылаан. Ооң түүнелинде чоокку үеде ында ажылдар элээн дүрген темпилер-биле чоруттунуп эгелээн. Тудуг ажылдары-барык дооступ турар. Эжиктерни, соңга кастыктарын тургускулааш, будуп каапкан, бажыңның иштинде изиг, соок суглар дамчыыр хоолайларны, батареяларны эптеп каапкан. Өрээлдер бүрүзүнде аъш-чем белеткээр суугуларны тургускаш, арыгланыр черлерни беле

Областың колхозтарының болгаш совхозтарының социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинип турарының дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалын ёзугаар областың Хүндүлел самбыразынга

МООҢ АДААНДА МУРНАКЧЫЛАРНЫ КИИРГЕН

ЧЫЛДЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН ЭКИ КҮҮСЕДИРИН ЧЕДИП АП ТУРАР КОЛХОЗТАР

(1960 чылдың октябрь 1-ге чедир)

а) күрүнеге дүк садар талазы-биле:

Колхозтар	Районнар	Хүлээлгези (центнер-биле)	Күүсеткени (центнер-биле)	Күүсеткен хуузу
«Совет Тыва»	Тожу	38	49	131,5
«Большевик»	Чөөн-Хемчик	123	139	112,0
«СЭКП 20 съездизи»	Улуг-Хем	140	154	110,0
«Октябрь 14 чылы»	Каа-Хем	35	38	108,5
«Кызыл тук»	Каа-Хем	50	53	106,0
«Ишкин»	Сүт-Хөл	106	111	104,7
«Май 1-зи»	Тожу	22	23	104,5
«Тере-Хөл»	Кызыл хоорай	69	72	104,3
Жданов аттыг	Улуг-Хем	105	109	103,8
Ленин аттыг	Чаа-Хөл	129	133	103,1
«Коммунизмче орук»	Эрзин	304	313	103,0
Ленин аттыг	Каа-Хем	70	72	102,8
«Коммунизмче орук»	Өвүр	310	319	102,5
«Тиилелге»	Бай-Тайга	130	133	102,3
«Торгалыг»	Өвүр	680	695	102,2
«Мөрен»	Эрзин	284	290	102,1
«Ленинчи орук»	Каа-Хем	60	61	101,6
«Ак-Эрик»	Тес-Хем	375	380	101,4
«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	280	283	101,0
«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	43	43	100,0
«Кызыл сылдыс»	Эрзин	303	303	100,0
«Найырал»	Чаа-Хөл	272	272	100,0
б) зыт садар талазы-биле:				
«Кызыл тараачын»	Барыын-Хемчик	2330	2359,00	101,2
Жданов аттыг	Улуг-Хем	1000	1003,53	100,3
«ВЛКСМ 30 чылы»	Барыын-Хемчик	910	904,00	99,3
«Большевик»	Барыын-Хемчик	1720	1698,00	98,7
«Малчын»	Бай-Тайга	5080	4987,00	98,1
«Коммунизмче орук»	Өвүр	2760	2629,00	95,2
«Мөрен»	Эрзин	2800	2661,00	95,0
в) күрүнеге сүт садар талазы-биле:				
«Малчын»	Бай-Тайга	790	1156	146,3
«Тере-Хөл»	Кызыл хоорай	650	769	118,3
«Кызыл тук»	Өвүр	1500	1738	115,8
«Совет Тыва»	Тожу	139,6	154,4	110,6
«Кызыл тук»	Каа-Хем	1300	1431	110,0
«Кызыл сылдыс»	Эрзин	710	766	109,9
«Мурнакчы»	Бай-Тайга	550	601	109,2
«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1124	116,7	103,8
Ленин аттыг	Чөөн-Хемчик	759	782	103,0
«Коммунизмче орук»	Өвүр	1560	1600	102,5
«Коммунизмче орук»	Эрзин	710	727	102,3
Сталин аттыг	Чөөн-Хемчик	968	988	102,0
«Кызыл тараачын»	Барыын-Хемчик	980	990	101,0
«Кара-Хөл»	Бай-Тайга	640	644	100,6

ИНЕКТЕРНИҢ СҮТКҮРҮН КӨВҮДЕДИР ДЭЗШ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШКА ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕРНИ КӨРГҮСКЕН МУРНАКЧЫ СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Фермалар	Колхозтар	Районнар	1 инектен сүттүн орт. саалдазы (кг-биле)
Турин	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2070
Билелиг	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1867
Хут	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1537
№ 2 СБФ	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	1500
Ээрбек	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1498
Чык-Бажы	«Коммунизмче орук»	Чөөн-Хемчик	1452
Төп	Ленин аттыг	Каа-Хем	1368
Арыг-Бажы	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1360
№ 1 СБФ	Ленин аттыг	Улуг-Хем	1332
Ак-Кежиг	«Коммунизмче орук»	Өвүр	1252
Сарыг-Булун	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	1246
Төп	«Кызыл тук»	Каа-Хем	1241

ИНЕК САНЫНДАН СҮТ САЛДАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШКА ЭКИ КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ ЧЕДИП АЛГАН СОВХОЗТАРНЫҢ МУРНАКЧЫ СААНЧЫЛАРЫ

Аттары болгаш фамилиялары	Совхозтар	Районнар	1 инектен сагган сүт (кг-биле)
Н. Чеботаева	«Межегей»	Таңды	2070
Н. Кармолитова	«Элегес»	Таңды	1974
З. Никифорова	«Межегей»	Таңды	1860
В. Чащина	«Элегес»	Таңды	1824
Е. Седен	«Өөк»	Бии-Хем	1790
В. Цибина	«Өөк»	Бии-Хем	1720
Т. Биче-оол	«Өөк»	Бии-Хем	1700
М. Жмак	«Өөк»	Бии-Хем	1630
Ф. Оюн	«Элегес»	Таңды	1606
В. Толстикова	«Өөк»	Бии-Хем	1603
К. Хажыт	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1600
А. Огнева	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	1578
Т. Ховалыг	«Өөк»	Бии-Хем	1560
С. Адама	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	1537

ИНЕК БҮРҮЗҮНДЕН СҮТ САЛДАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШКА ЭҢ ДЭЗРЕ КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ ЧЕДИП АЛГАН КОЛХОЗТАРНЫҢ МУРНАКЧЫ СААНЧЫЛАРЫ

(1960 чылдың октябрь 1-ге чедир)

Аттары болгаш фамилиялары	Колхозтар	Районнар	1 инектен сагган сүт (кг-биле)
С. Сат	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2263
М. Балдаң	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	2175
С. Баукова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2144
М. Бичии-уруг	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2018
Н. Федулова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2013
А. Доможакова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2011
З. Байыр	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1886
А. Дамба	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1856
А. Чадамба	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1803
Т. Макпал	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	1802
Н. Шульгина	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	1793
М. Поносова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1768
К. Санчы	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	1748
А. Күржүпей	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1722
М. Зник-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1722
О. Шаңмак	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1701
Ш. Шактар-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	1699
Б. Шангыштай	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1696
А. Маады	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1687
В. Маады	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1662
З. Ардол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1660
О. Удууне	«Кызыл тук»	Өвүр	1601
Е. Серет-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1601
О. Севилбаа	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1588
Р. Тимофеева	«Хадың»	Бии-Хем	1576
Х. Бараан	«Совет Тыва»	Тожу	1574
У. Яковлева	Ленин аттыг	Каа-Хем	1572
Т. Маады	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1558
С. Чанжит	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1550
З. Паву	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1539
В. Сундуй	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1523
Е. Сайын-Хөө	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1491
Т. Сүндүпей	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1488
Х. Кувискаал	«Коммунизмче орук»	Чөөн-Хемчик	1487
У. Хуурак	Ленин аттыг	Улуг-Хем	1486
Е. Глазырина	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	1480
Б. Ак	«Май 1-зи»	Тожу	1470
М. Өнежик	«Хадың»	Бии-Хем	1468
К. Таан	«Коммунизмче орук»	Чөөн-Хемчик	1452
Е. Чупракова	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	1434
У. Кол	«Май 1-зи»	Тожу	1418
Д. Дулук	«Кызыл тук»	Өвүр	1417
Н. Попова	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	1411
Р. Карманова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1407
М. Карасал	«Большевик»	Барыын-Хемчик	1406
О. Бычылдай	«Кызыл тараачын»	Барыын-Хемчик	1401
Ч. Дамдың	«Найырал»	Чаа-Хөл	1391

1960 ЧЫЛДА ХОЙ САНЫНДАН ХӨЙ ДҮК КЫРГЫЫРЫН ЧЕДИП АЛГАН МУРНАКЧЫ ХОЙЖУЛАР

Аттары болгаш фамилиялары	Колхозтар	Районнар	Кандыг хойлар	1 хойдан дүктүн орт. кыргылдазы (кг-биле)
М. Сандык	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	ирт	6,33
К. Санчат-оол	«Торгалыг»	Өвүр	ирт	5,0
С. Кончукай	«Коммунизмче орук»	Өвүр	ирт	4,85
О. Монгуш	«Коммунизмче орук»	Өвүр	ирт	4,76
Д. Седип	«Торгалыг»	Өвүр	ирт	4,7
Д. Бүрбүжал	«Торгалыг»	Өвүр	ирт	4,4
К. Санчат-оол	«Торгалыг»	Өвүр	ирт	4,2
С. Кандан	«Тиилелге»	Бай-Тайга		3,75
С. Доржу	«Малчын»	Бай-Тайга		3,74
К. Карасал	«Коммунизмче орук»	Чөөн-Хемчик	ирт	3,4
У. Салчак	«Тиилелге»	Каа-Хем	ирт	3,4
Х. Комбу	«Кара-Хөл»	Бай-Тайга		3,4
К. Дөржен-оол	«Найырал»	Бай-Тайга		3,1
Ш. Мунзук	«Чаа орук»	Эрзин	ирт	3,06
Х. Лопсаң-Дажы	Киров аттыг	Сүт-Хөл	ирт	3,04
Х. Дизигир	«Найырал»	Чаа-Хөл		3,0
С. Тамба	«Совет Тыва»	Каа-Хем	ирт	2,9
Д. Мартаң-оол	Киров аттыг	Сүт-Хөл	кыс хой	2,9
Х. Каң-оол	«Мурнакчы»	Бай-Тайга		2,87
С. Сувак	Ленин аттыг	Каа-Хем	ирт	2,7
А. Кенден	«Коммунизмче орук»	Өвүр	кыс хой	2,7
О. Чамбылдай	«Кызыл тук»	Өвүр	кыс хой	2,6
Ш. Салчак	«Ленинчи орук»	Каа-Хем	ирт	2,6
М. Балдын	«Ишкин»	Сүт-Хөл	ирт	2,59
С. Бора	«Бора-Тайга	Сүт-Хөл	кыс хой	2,4
С. Чалбаа	«Бурунгаар»	Чаа-Хөл		2,3
Алдын-оол	«Бора-Тайга»	Сүт-Хөл		2,28

100 ХОЙДАН-НА ХӨЙ ХУРАГАН АЛГАН КОЛХОЗТАРНЫҢ ДЭЗРЕ ХОЙЖУЛАРЫ

(1960 чылдың октябрь 1-ге чедир)

Аттары болгаш фамилиялары	Колхозтар	Районнар	Быжыглаан хой саны	Чүс хойдан алган хураган саны
Х. Бойдаа	«Найырал»	Чаа-Хөл	200	120
М. Сүсүгбей	Ленин аттыг	Чөөн-Хемчик	492	115
Д. Иргит	«Найырал»	Бай-Тайга	—	113
М. Шериг-оол	Ленин аттыг	Чаа-Хөл	270	112
Х. Чылбак	«Коммунизмче орук»	Өвүр	338	109
Б. Ондар	«Хорум-Даг»	Чөөн-Хемчик	330	109
К. Уйнукпан	«Кызыл тараачын»	Чөөн-Хемчик	382	108
К. Монгуш	Сталин аттыг	Таңды	—	108
И. Шактар-оол	Ленин аттыг	Чаа-Хөл	270	107
Х. Теңгер-оол	Сталин аттыг	Бай-Тайга	230	107
Д. Седен	«Коммунизмче орук»	Чөөн-Хемчик	340	106
Х. Серенчин	«Кара-Хөл»	Бай-Тайга	288	106
С. Сагбалдай	«Коммунизмче орук»	Чөөн-Хемчик	325	105
М. Делгер	«Коммунизмче орук»	Өвүр	316	105
О. Арбытай	Сталин аттыг	Таңды	—	102
Н. Долчут	«Мөрен»	Эрзин	265	101
Т. Донай-оол	«Торгалыг»	Өвүр	534	100
С. Даваа	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	498	100
Б. Ондар	Ленин аттыг	Чөөн-Хемчик	460	100
И. Хаажыкы	«Совет Тыва»	Каа-Хем	450	100
Д. Дембирел	«Совет Тыва»	Каа-Хем	434	100
С. Бараен	«Кызыл тук»	Каа-Хем	407	100
Ш. Сидоо	«Чаа орук»	Эрзин	396	100
С. Биче	«Чаа орук»	Эрзин	391	100
В. Санчыт-оол	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	368	100
О. Осур-оол	«Торгалыг»	Өвүр	332	100
Г. Бижик	«Бурунгаар»	Каа-Хем	285	100
Б. Хомушку	«Большевик»	Барыын-Хемчик	285	100
Б. Дамдың	«Кызыл сылдыс»	Эрзин	275	100
Д. Туң	«Торгалыг»	Өвүр	258	100
Л. Донгак	«Большевик»	Барыын-Хемчик	226	100
Т. Бады	«Торгалыг»	Өвүр	225	100
Г. Комбужап	Ленин аттыг	Чаа-Хөл	220	100
Х. Хорагай	Сталин аттыг	Бай-Тайга	215	100
Ч. Салчан	Сталин аттыг	Бай-Тайга	177	100
К. Дагба	«Найырал»	Чаа-Хөл	153	100
К. Монзуулаң	«Мөрен»	Эрзин	151	100
С. Домца	«Чаа орук»	Эрзин	210	100
М. Монгуш	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	—	100
М. Оюн	Сталин аттыг	Таңды	—	100
У. Куулар	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	—	100

ХОЙ БҮРҮЗҮНДЕН ХӨЙ ДҮК КЫРГЫЛДАЗЫН ЧЕДИП АЛГАН СОВХОЗТАРНЫҢ ЭҢ ДЭЗРЕ ХОЙЖУЛАРЫ

Аттары болгаш фамилиялары	Совхозтар,	районнар	кандыг хойлар	Баш саны	1 хойдан дүктүн орт. кыргылдазы (кг-биле)
К. Ананды	«Элегес»	Таңды	кошкар	151	8,2
Х. Конгар	«Элегес»	Таңды	ирт	804	4,95
Т. Хуурак	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	ирт	1100	4,15
С. Шожут	«Барлык»	Барыын-Хемчик	ирт	400	3,9
Х. Лама	«Барлык»	Барыын-Хемчик	ирт	400	3,7
С. Көржең-оол	«Элегес»	Таңды	тогду	879	3,5
Д. Доржу	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	кыс хой	800	3,2
О. Капщын-Кара	«Кызыл партизан»	Таңды	кыс хой	637	3,0
О. Дажы-Саң	«Кызыл партизан»	Таңды	кыс хой	617	2,7
Д. Чараш-оол	«Кызыл партизан»	Таңды	кыс хой	612	2,5
О. Ендан	«Межегей»	Таңды	кыс хой	440	2,5
О. Төгүс	«Межегей»	Таңды	ирт	400	2,5
К. Сүрүңчап	«Межегей»	Таңды	кыс хой	540	2,4
К. Норбу	«Тиилелге»	Таңды	ирт	1100	2,2
О. Серен-оол	«Кызыл партизан»	Таңды	кыс хой	671	2,2
М. Сереңмаа	«Тиилелге»	Таңды	ирт	980	2,2
О. Баян-Доо	«Тиилелге»	Таңды	тогду	730	2,5
О. Даңзы-Белек	«Тиилелге»	Таңды	ирт	700	2,1

МАЛДЫ ЭКИ ОДАРЛАДЫП СЕМИРТКЕН ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Аттары болгаш фамилиялары	Колхозтар болгаш совхозтар	Районнар	Баш саны	1 башка хонукта орт. дензи немелдези (грамм-биле)
В. Попеляев	«Тиилелге»	Каа-Хем	211	1000
А. Аланды	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	150	980
К. Байыр-оол	«Тиилелге» с-з	Таңды	180	950
Д. Чыртак	Ленин аттыг	Каа-Хем	200	917
Т. Сундуй	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	101	909
И. Шаравии	«Ленинчи орук»	Каа-Хем	92	900
Л. Салчак	«Тиилелге»	Каа-Хем	291	891
Н. Воронов	«Октябрь 14 чылы»	Каа-Хем	140	850
К. Чанчып	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	99	830
О. Октал-оол	«Совет Россия»	Таңды	190	730
И. Цихместров	«Межегей» сов.	Таңды	136	720
И. Федоров	«Межегей» сов.	Таңды	96	660

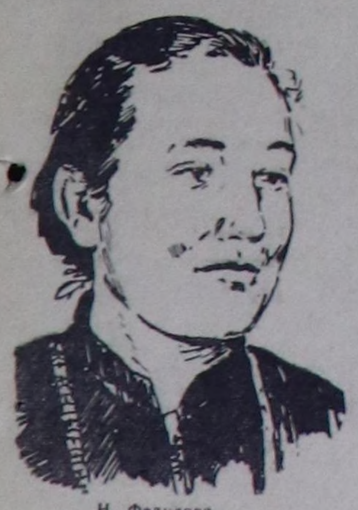

Н. Федулова,

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң мурнакчы саанчызы, бир инектен 2013 кг сүттү сагган.

В Чащина,

Таңды районда «Элегес» совхозтуң мурнакчы саанчызы, инек санындан 1824 кг сүттү сагган.

С. Кандан,

Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхозунуң мурнакчы хойжузу, хой бүрүзүнден 3,75 кг дүктү кыргаан.

И. Афанасьева,

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң мурнакчы хаван ажаакчызы, кол төрүүр бир хаванда 10, дунгужунда төрээн хаванда 6 хаван оолдарын алган.

М. Сандык,

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң мурнакчы хойжузу, ирт бүрүзүнден 6,33 кг дүктү кыргып алган.

БЫЗААЛАРНЫ ЭКИ АЖААП ӨСТҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОБЛАСТЫҢ МУРНАКЧЫ БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

(1960 чылдың октябрь 1-ге чедир)

Аттары болгаш фамилиялары	Колхозтар	Районнар	Быжыглаан бызаа саны	Менди алган хуузу	Хонукта ортумак дензи немелдези (грамм-биле)
А. Блинова	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	114	100	900
М. Горинова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	50	100	880
Д. Завьялова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	55	100	830
А. Новикова	«Искра»	Бии-Хем	57	100	820
В. Жирнова	«Октябрь 14 чылы»	Каа-Хем	50	100	720
Н. Одар-оол	«Коммунизмче орук»	Өвүр	104	100	—
Н. Барыңмаа	«Коммунизмче орук»	Өвүр	94	100	—

Делегейде эң чугула айтырыглар

★ ★ ★ ★

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга ССРЭ-ниң төлээлериниң 1960 чылдың октябрь 21-де кылган медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязында ССРЭ-ниң төлээлери Конгода байдалдың дугайында моон адаанда медеглелди кылган:

Конго Республикада байдалдың дугайында айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязының чугаалажыр айтырынга Совет чазактың саналын ёзугаар киргени билдиңгир болгай. Ол айтырыг амгы үеде чогум кандыг байдалда туруп турарыл дээрзиниң дугайында тодаргай билиг КНО-нуң бүгү-ле кежигүннеринге оон-биле холбаштыр эргежок чугула болуп турар.

КНО-нуң чингине секретары бо чылдың октябрь 17-де Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга Конгода болуушкуннарның хөгжүлдевинге, ылангыя КНО-нуң ол чуртта ажыл-чорудулгазынга холбаштыр медеглел кылган. Ынчалза-даа ол медеглел Конго Республикада болуушкуннарның херек кырында байдалын тодаргай көргүспейн турары харааданчыг. Элээн хөй күрүнелериин, оларның-биле кады Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирин ёзугаар боттарының чепсектиг кезектерин Конгонуң девискээринче чоруткан күрүнелериниң шүгүмчүлээни шынгыы частырыгларын «КНО-нуң шериглериниң» командылал чери болгаш КНО-нуң чингине секретары боду-даа канчаар эдип турарының дугайында чаңгыс-даа сөс ында чок болган. Бо чылдың июль 14-те болгаш 22-де, а ол ышкаш августуң 9-та Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирлери ам херек кырында чогум канчаар күүсеттинин турарының дугайында чаңгыс-даа сөс ында чок. «Конгонуң улузунуң негелделерин» хандырарынче чүткүлдүк дугайында, «ол негелделерни хандырарының талазы-биле харыысалга онаажып турар эргө-чагыргаларны деткиринге КНО-нуң ажыл-чорудулгаларының дугайында кара өжегээр бүлүрттүң хевир-биле ында чугаалап турар.

КНО-нуң талазындан шериг-даа талазы-биле болгаш өске-даа хевириниң дузаламчылары Конго Республиканың дүрүм ёзугаар чазаанга көргүстүнген турар болгаш адаттынган чүртка хамаарыштыр КНО-нуң бүгү-ле хемчеглери оон дүрүм ёзугаар чазаа-биле сырый дем-каттыжыышкыныг база чүгле оон чөпшээрежилгези-биле боттанган турар үжурлуг деп Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң үстүнде айыттынган шинтпирлериинде билдиңгири-биле тодараткан турган. Ындыг турбуже, чингине секретарь Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ол шинтпирин ам-даа тооксавайн турар. Ол болза Конгонуң дүрүм ёзугаар чазааның дугайында сагындырыышкыннарны бүгүле аргалар-биле оюп эртип, оон-биле Каттышкан Нациялар Организациязы-биле «кады ажылдаар» болгаш «сүмележир» кандыг-ла бир билдинмес күштерни деткиириниң эргежок чугулазының дугайында база катап ол чугаалап турар апарган.

Конгода байдалдың дугайында болгаш ол чүртка хамаарыштыр КНО-нуң ажыл-чорудулгаларының дугайында чингине секретары үге ол хире бүлүрттүң хевир-биле чугаалаар ужурлуг апарганыл? Конго Республиканың девискээринден бельги шериглерни үндүрериниң дугайында, оон хамаарышпас чоруун быжыглаарының, девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун камгалаарының хераанге Конго Республиканың дүрүм ёзугаар чазаанга дуза чедирер дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң билдиңгир айтыышкыннарын канчаар күүседип турары ук медеглелде үге тодаргай чугаалаттынмаанылы? Бир эвес Конгода чогум үү болуп турарын көөр болза, анаа харыыны белени-биле тып ап болур.

Конгонуң девискээринден бельги шериглерни болгаш шериг ажылдакчыларын көжүрүп үндүрери амгы үеге чедир ам-даа доозулбаанын ук чурттан кээп турар медээлерни ёзугаар канчап шинтпирлээр боор. Ол хамаан чок бельги колонизаторларның Конгода ээп кээп турары, а ол ышкаш КНО-нуң тугунга чажыртынган барыын чүк чурттарының төлээлекчилериниң база-ла ында ээп кээп турары улам-на хөй хемчээлдин-биле Конгода көстүп турарының дугайында медээлер улам хөй апарган.

Африканың аныяк республиказының политика талазы-биле хамаарышпас чоруун болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турарын хандырар чогуур хемчеглерни чингине секретарь болгаш «КНО-нуң шериглериниң» командылалы-даа Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирингe удурланыштыр ам-даа боттандырбаан дээрзи бүгүдеге база-ла билдиңгир. Оон бодунуң догуннап турарынга боттуг кыжаныышкын амдаа хевээр арткан.

Ынчалза-даа херек оон-биле кызагаарлаттынып калбас. Конго Республикада байдал улам-на дорайтап турарын сөөлгү үеним дыка хөй фактылары херечилеп турар. Конго Республиканың дүрүм ёзугаар чазаа бодунуң албан-хүлээлгелерин боттандырар кандыг-да арга чок, а ол чазактың баштыңы — дээрги Лумумба херек кырында бажыңында хоругдалда олурар кылдыр херек ол хире нарыыдаан. Чүртта байдалдың дугайында боду кээп илеткээр төлээде КНО-нуң Кол Ассамблеязынче чоруур арга безин ында чок апарган. Оон Нью-Йоркка айыыл чок келиишкинин хандырарда «КНО-нуң шериглериниң» командылал чериңге бичии-даа берге эвези билдиңгир болгай.

Конго Республиканың дээди органы — конго парламентиниң ажылдаарын хандырарындан «КНО-нуң шериглериниң» командылал чери болгаш чингине секретарь херек кырында ойталаан. Конго парламентинин ажылдаарынга эргежок чугула байдалдарны берген турарының дугайында Кол Ассамблеяның XV сессиязынга чаңгыс эвес удаа кылып турган негелдеге долузу-биле кичээнгей салбайн турар.

«КНО-нуң шериглериниң» командылал чери болгаш чингине секретарь Конгонуң иштики херектерингe холгаарлашпазының дугайында боттарының-на медеглелдери турбуже, конго парламентиниң чыглырын болдурбазынче үүткүп турары-биле ындыг байдалды тайылбырлап болур. Ынчаарга парламент болза, мурнунда кылып турганы ышкаш, чүрттүң дүрүм ёзугаар чазааның бүрүн эргелиин база катап бадыткаар болгаш Мобутунуң база аңаа дөмей идегелерниң ажыл-чорудулгаларының авантюристиг байдалын долузу-биле тодарадыптар деп олар сестип турарлар.

Ол можуда «камгалал девискээрлерин хуваажыр дугайында дугуржулганы «КНО-нуң шериглериниң» командылал чери Катанганың можу эрге-чагыргалары-биле чоокта чаа чарганы билдиңгир апарган. Ындыг базым болза Конго Республиканың дүрүм ёзугаар чазаанга удурланып турар Чомбениң бөлүглениишкинин хүлээп көөрүнүң талазынче база бир базым болурдан аңыда өске чүүдаа эвес. Моон алгаш көөрге, «КНО-нуң шериглериниң» командылал чери болза республиканың девискээриниң быдараар чоруун колонизаторларның эрге-ажыктарынга таарыштыр ёзу барымдаалап бадыткаарынче үүткүп турар-дыр.

Оон-биле кады «КНО-нуң Конгода шериглериниң» командылал черин НАТО-нуң чурттарынга улам-на ханызы-биле чагыртыры болдуруп турар. Бар медээлерни ёзугаар алырга, КНО-нуң Конгода шериг штабының 86 офицерлериинден 45-жи НАТО болгаш өске-даа агрессчи шериг бөлүглениишкиннериниң чурттарынга онаажып турар. Ол хамаан чок. НАТО талазы-биле болгаш Африкага колониалдыг политиканы боттандырарының талазы-биле Бельгиянын дорт эвилелчизи — Франция безин — КНО-нуң Конгода шериг штабының составында бодунуң төлээлекчизин тудуп турар. Оон аңыда НАТО, СЕАТО болгаш СЕНТО чурттарының 500 ажыг «шериг-техниктиг тускай эртемниглери» ында туруп турар.

Ынчангаш, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Конго дугайында шинтпирлерин дорту-биле үрээриниң политиказын уламчылаарының орадажыышкыннары бар болуп турардыр. Кол Ассамблеяның онза сессиязының резолюциязын чамдык күрүнелер боттарының хуузунда соруулаларынга ажыглап, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бо чылдың июль 14-теги болгаш 22-деги, а ол ышкаш августуң 9-тагы шинтпирлеринге удур чорукту үүлгедип турары ам тодаргайы-биле бүрүн илереп келген. Ол дугайын совет төлээлер сагындырып турган болгай. Конгода байдалды экижидериниң орнунга ону улам-на дорайтадып турар болгаш бүгү-ниитиниң тайбынынга база улустарның айыыл чок чоруунга кыжаныышкын мурнундаагызы-биле бир дөмей боттуг болуп артканын чогум-на шак оон-биле тайылбырлаар ужурлуг.

Совет чазактың бодунуң эвлчээнде Конгода байдалды канчаар көрүп турганын бо бүгү база катап бадыткап турар-дыр. Шыныг чорукче чиге көөр херек: дүшкүүрлүг чоруктун Конгода туруп турар одаа — ол анаа-ла тус черде чөрүлдээ эвестир. Тайбың ажылдап, хамаарылга чок догуннап турар арга конго улуска хандыртынар бе дээр дугайында айтырыг бүгү Африкага, бүгү делегейге улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш, бир эвес Каттышкан Нациялар Организациязының дээди органы — оон Кол Ассамблеязы — Конгода байдалды тайбының болгаш айыыл чок чоруктун эрге-ажыын, конго улустуң эрге-ажыктарын барымдаалап орталандырыптар арга чок болур чүве болза, ол бодунуң күш чогун бүгү делегей мурнунга көргүзер апаар. Конгода кризисти эде шинтпирлээриниң аргалары оскундурбазын, дүшкүүрлүг чоруктун Африкада туруп турар одаа узуткатынган турарын тайбының хөрээ негеп турар.

Чырыткылыг сорулгаже

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга совет төлээлериниң ажылынга тураскааткан Москваның ажылчы чоннарының митингизи партия, чазак биле улустуң чаңгыс эвиниң болгаш Совет күрүнеиин даштыкы политиказын изии-биле үүлдүгүнүп турарының көрүлдези болган.

Спорт Ордузунга болган митингиге Н. С. Хрущевтуң чугаазы КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга совет төлээлериниң ажылының дугайында анаа-ла отчёт болган эвес. Тайбының болгаш социализмниң күштеринге ажыктыг кылдыр өскерилген делегейниң амгы байдалының чайынанчак марксисчи-ленинчи анализи ол чугаада бердинген. Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи политиказынга бистиң чуртувустуң шынчызын бадыткап, улустар аразынга тайбының болгаш найыралдың программазы ол чугаада тайылбырлаттынган. Улустарның ыйыышкыны-биле бүгү чазактар күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының эргежок чугулазын, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринiң чугулазын медерел билген турар үе ырак эвес дээрзинге бүзүрелди чон илергейлеп турар.

Н. С. Хрущевтуң чугаазы бүгү чурттарга онза улуг сонуургалды болдурган. Хөй-хөй даштыкы аалчылар Совет чазактың баштыңының чугаазының ханы мерген угаангыр болгаш үүткүлдүг чоруун хамыктын мурнунда онзалап демдеглеп турарлар.

Делегейиң ийиги дайынының сөөлүнде оран делегейге болган политика болгаш социал талазы-биле аажок улуг бурунгаарлаашкынның дугайында Н. С. Хрущевтуң медеглели-биле америк парлалганың чөпшээрежип турары солун. АКШ шаанда бодунуң экономиказының талазы-биле онза хөгжүлделиг турган, ам бодунуң онза экономиктиг байдалын ышкынып турар дээр дугайында эш Хрущевтуң чугааларын Юнайтед Пресс Интернейшнл агентилел дүвүреп бижип турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязыдан Н. С. Хрущевтуң чаныр келгениинден бээр он ажыг хонук эрткен. Ынчалзажок Нью-Йоркка оон чоруп турганы, Ассамблеяга оон чугаалары уттундурбас исти артырган. Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринiң совет программазы, колония улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында «совет декларация, КНО-нуң күүсекчи органнарының тургузуун өскертир дугайында совет саналдар КНО-нуң Кол Ассамблеязының кичээнгейиниң төвүнде турары үргүлчүлевишаан.

Москваның ажылчы чоннарының митингизинге чугаалаан чугаазында Н. С. Хрущев америк милитаристерниң өнчүк-чөнгээлиг үүлгедиглерин сойгалаан.

Совет улустуң тиилелгелери улуг. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюнуң бүдүүзүнде Совет чурттуң кайгамчык чедишкиннерин эш Хрущев бодунуң чугаазының түннел кезиинге илереткен. «Марксизм-ленинизмниң улам тиилеп турар өөрениинге шынчы бистер бурунгаар дидими-биле чоруп орар бис, ынчангаш чырыткылыг сорулгаже улустарның ол шимчээшкинин доктаадыптар күштер делегейде чок». ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бо сөстери Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарын улам сорук киирип турар. Ол сөстер авантюраларның болгаш агрессияның империалистиг политиказынга хөөржүлгениң үну кылдыр дыңналып турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 21-де Политиктиг комитеттиң күндүскү хуралынга чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү үргүлчүлээн. Аңаа чаңгыс оратор — Италияның төлээлериниң баштыңы Гаэтано Мартино санал берген. Чепсегленишкинни дүжүрер болгаш контроль дугайында айтырыгга барыын талакы күрүнелериниң туружун камгалавышаан, чепсегленишкинни дүжүреринiң тускай хемчеглериниң талазы-биле политиктиг дугуржулгага ат салыры чепсегленишкинни ажыктыг кызырарынга чедирбес дээр чергелиг чүвени ол чугаалап турган.

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Англияның, Италияның болгаш АКШ-тың резолюциязының төлевилелин Мартино бүрүнү-биле деткип турган. Оон бодалы-биле алырга, резолюцияның совет төлевилели «ниити күженишкиннерге боттуг салыышкын болбайн турар». Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттиң составынга нейтралдыг чурттарның төлээлекчилерин кииреринге Мартино удурланмаан.

КУБА—ЛАТИН АМЕРИКАНЫҢ УЛУСТАРЫНГА ҮЛЕГЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының X конференциязы октябрь 17-де Сан-Яго-да ажыттынган. Партияның чингине секретары Луис Корвалан конференцияга илеткел кылган. Бодунуң илеткелинге Л. Корвалан куба революцияның дуржулгазының болгаш Латин Американың чурттарынга оон ужур-дузазының дугайын онзалап чугаалаан.

Ылаңгыя революстуг чазактың эрге-чагыргага туруп келгениниң үеениң дургузунда Куба «аграр чаартылгаларны элээн хире-чергези-биле боттандырган болгаш бүгү-ле империалистиг бүдүрүлгелерни национализастаан» деп айыткаш, Корваланың медеглээни болза, ам ук чурт бодунуң 6,5 миллион хамаатыларының материалдыг хереглелдерин хандырып шыдаар аргалыг «ёзулуг-ла демократтыг, чечектелиг турар күрүне болу берген».

Куба ам америк империализмнин кожундаа болбайн турар деп илеткелчи демдеглээн. АКШ-тан хамаарылгалыг турган чоруктун илчирбезин үзе тыртып октапкаш, Куба болза Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа чурттары-биле найыралдыг сырый харылзааларны тургускан.

Илеткелиниң түннелинде Чилиниң Коммунистиг партиязының чингине секретарының медеглээни болза: «Латин Американың кайы-даа чуртунга улус чон эрге-чагыргаже баар орукту бодунга салып ап шыдаан турар улустар аразының ындыг байдалы тургустунган дээр дугайын куба революция херечилеп турар».

Мобутунуң туружу кошкап турар

ПАРИЖ. (СЭТА). Колонизаторларның чалчазы Мобутунуң ёзу-чурумунга удурланыышкынның күштелип турар дугайын Конгодан кээп турар дыңнадыглар херечилеп турар. Информас агентиделдериниң дамчыдып турары-биле алырга, элээн хөй районларда Лумумбаның дүрүм ёзугаар соңгуттурган чазаанга шынчы болуп арткан күштер мобутучуларның дерзии үүлгедиглериннге килеңневишаан, контрольду боттарының холунга алган. Ылаңгыя Кокийавильде болгаш Стэнливильде Мобутунуң хөй-хөй талалакчыларын тудуп бажыңнаан болгаш шериг кезектериниң командылалы Мобутунуң удурланыкчыларының холунче шилчээн.

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турары болза, тус черниң полициязы подполковник Лакосту болгаш полковник Мобутунуң онза даалгазын күүседири-биле үш неделяның мурнунда Леопольдвильден чедип келген ийи офицерни тудуп хоругдаан. Төп чазактың премьер-министриниң оралакчызы Гизенганың айтыышкынын ёзугаар ол тудуп хоругдаашкынны чоруткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресстиң корреспондентизиниң Леопольдвильден телеграммазында дыңнадып турары болза, бодунуң хууда айыыл чок чоруун барымдаалааш, үймээнчи полковник чоокта чаа Леопольд шериг лагеринден хоорай даштында «милитаризастаан зонада» көжүп чеде берген. Мобутунуң чаа турар чери демир удазын-биле дестеп каан бүзээлеттирген лагерь ышкаш кылдыр сагындырып турар деп дыңнадыгда демдеглээн. Конгонуң болгаш Марокконуң чепсектиг солдаттары олче кирер черлерни кашкаш одуруг кылдыр туруп алган ганныылдап турар, а оон кирер эжииниң аскында пулеметтар тургускан куяк машиналар болгаш автомашиналар бар. Ол камгалал черинден Мобуту «чуртта байдалга контрольду хевээр артырар дээш бүжары-биле орадажып турзажок оон туружу дүрген кошкап турар» деп корреспондент бижээн. Оон сагылгачуруму багай отрядтарының талазындан деткимче кошкай бээр орта Мобуту бодунуң турар черин чаа черге көжүрүп эккелген деп корреспондент бижээн.

Мобутунуң ёзу-чурумун хүлээп көрген турар апаар бижимел медеглелди кылырын КНО-нуң Конгода командылалындан Мобуту негээн деп Ассошиэйтед Пресс агентилели дыңнаткан. «Ындыг документиге ат салыры мырыңай чоокшулап турган», ынчалзажок сөөлгү үеде КНО-нуң төлээлекчилери ындыг базымдан дадагалзаар деп шинтпирлээн. Ол чедимче чок чорукка дүвүреен Мобуту болза Хаммаршельдиге ужуражыр болгаш «бодунуң тургузуп алган ёзу-чурумунга деткимчени алыры-биле» Нью-Йоркче чоокку хүннериниң иштинде чоруур мен деп медеглээн.

ДИРЕКТОРНУҢ ЭЛДЕПТИГ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

Бир-ле кежээ Улуг-Хем районнуң Хайыракан чеди чыл школазының профөвилел организациязының чыл дургузунда чорудуп келген ажылдарын түннеп чугаалашкан хуралга тодаргай болгаш допчу илеткелди башкы Ян-оол кылган.

Башкылаар ажылга методиканың лугайын чугаалап тура,— өөреникчилериниң билиин быжыглаарынга дуза кылдыр бойдустуң болуушкуннарын, химиктиг янзы-бүрү өскерлиишкиннерни дуржулга кылып көргүзер дээш, Шагаан-Арыг аптекаларындан садып алганывыс беш литр арыг спиртти директор Тюлюш Соланоолович шуптузун дуюкаа чоогланканы харааданчыг болган лйин — деп, директорнуң арнынче көрбүшаан, илеткелчи медеглээн.

— Төрүттүнге-ле бир ай ажа берген сес оолдарлыг бир улуг хаванны школаның ажыл-агый эргелекчизи болгаш бодунуң чоок төрели Тюлюш Серээге ол бергеш, оон орнунга чаңгыс аът алган. Интернатта ажыл аъды бар турда-ла тос баш хаван-биле артык аътты садып алганының ажыы чүл? Күрүненин хөренгизин бодунуң төрелинге директорнуң дузалааны ол эвес чүве бе?— деп айтырыгны башкылар директорнуң мурнунга шыңгыы салып турганнар.

Бир хаванның беш оолдарының ийизин школа ажылдакчыларынга белек кылдыр ол берген, бирээни 65 рубльге саткан мен деп турааны, ол акшаның чарыгдаттынган чери база билдинмес. Ийи хаван оглунуң өлгенин ол шынзыткан.

— Бир улуг хаванны Кызылдың рыногунга аппарып садары-биле интернат эргелекчизи Иван Сергеевич Шерстневка чеди айда деңзилеп бердим, ол бир муң рубльди эккеп дужааган — деп, Тюлюш Соланоолович харыылаарга, ол боос хаванның оолдарын канчапганыл? деп айтырыг база кедрлүп үнген.

Директор ол айтырыгны:— оон оолдарының канчанганын-даа билбес мен — деп, харыылаан.

Мындыг элдептиг медээни коллективтиң кежигүннериниң хөй кезии оон мурнунда дыңнаваан, ынчангаш хуралдың киржикчилери директорну поолкан хевирлиг каттыржыкканнар.

Бодунуң арагага сундугар четпес аажы-чаңы илерей бээрге директор столунга олуруп шыдавайн, тура халааш, арыг спирт дугайында оон адынга үнген шүгүмчүлелдиң харыысалгазын бодундан чайладырын орадашкан.

— Үш литрни колхозтуң чолаачызы А. Золотухин машина иштинге ап чораш, шилин бузуп, төп каан болган, а ийи литрни ишкеним-не шын—дээн. Спиртти чолаачы төп каан дээр дугайты директорнуң бодун агартыксаан чугаазын хуралга олурганнарның иштинден кым-даа бадыткаваан.

Интернаттың столоваязының чанынга өөреникчилериниң болгаш школа ажылдакчыларының азырап, өскүрген хаваннарының дугайында айтырыг хуралга оон-даа шыңгыы көдүрүлген.

— Бо чылдың майда директор үш улуг хаванны Шагаан-Арыг рыногунга аппарып саткан. Оларның өртээ 3000 рубль болган дижип турар, а ону кайнаар-даа чарыгданы тодаргай билдинмээн, директор ону колхозтуң агар санынче шилчиткен мен деп турза-даа, оон документизи тывылбаан — деп, илеткелчи демдеглээн.

— Ол-ла үеде столовая чанынга артып калган 4 боос хаваннарны канчапканыл?—деп, башкы Хен-оол айтырган.

Директор Тюлюш Биче-оол база катап туруп келгеш, бо айтырыгларны бичии-даа сезиглел артпас кылдыр харыылаарын орадашкан.

— Үш муң рубльди септелгеге чарыгдаан — деп, ол чугаалаза-даа оон документизи хынаттынмаан.

Ниитизи-биле интернаттың 20 ажыг баш улуг-биче хаваннарының чамдыызын Биче-оол биле Шерстнев ийиниң будулдурганы хуралга ынчаар илереен. Рынокка саткан хаван бүрүзүнүн-не өртээ бир муң рубль болур деп чүве кайын турар боор! Оон ангыда бир хаванның өөрээн оолдарын олар чажырган-дырлар.

Директор ажылдакчыларга өөлдек, оларның амыдырал-чуртталгазы дээш үргүлчү сагыш салыр ужурлуг. Тюлюш Биче-оол ол хүлээлгезин канчаар күүседип турганыл, ынчаш?

— Боттарыңарның чуртталга бажыңнарыңарның септелгезин кылып алыңар, аңаа үндүрген чарыгдалыңарны төлеп бээр мен—деп, чарлап турган, а херек кырында ол куруг аазаашкын-дыр, септелгени чайладыр чорудуп келген кижилерге чүнү-даа төлевээн. А чамдык башкылар бажыңнарын боттары септеп ап шыдаваан. Башкы Серемааның чурттап орар бажыны бүстүп кээп дүшкү дег апарганын Хайыракан кедээ Советтиң даргазы эш Самбуга безин бодунуң чугаазынга демдеглеп турган. Школаның ажылдакчызы Дондувай сес айның ажыл-төлевирин ажчаваан, ол дугайты билдириишкинин профөвилел месткомунга киирер ужурга таварышкан. Шөлээ акшазын чедир албаанынга ажылдакчы Давытчык база хомудап турган.

Чоокта чаа школаның коллективи өөреникчилер-биле кады «Улуг-Хая» колхозтуң 22 га картофелин ажажып берип турда, ол ажылга ыпкейлиг киришкен повар Шура Бичии-ургуну директор ол ажылдан үндүргеш, интернатка киирген болган. Бодунуң мергежээн ажылындан үндүрткенинге хомудалын Шура илередирге директор аңаа улам хорадааш, ону кандыг-даа чылдагаан чокка ажылдан шуут үндүрүпкен.

Директор эрге-дужаалын буруу ажыглаваш, арага кутган-на кижилерни ажылга киирип ап турар апаргаан база күрүненин хөренгизин өскөөр будулдурарынга чанчыккан. Тюлюш Биче-оолдуң четпес үүлгедиглерин облононуң талазындан өскерип көрбейн, харын ону сөөлгү үеде өске ажылче депшидип, Кызыл-Арыгда уруглар бажыңының директорунга томуйлааны элдептиг. Интернаттың хаваннарының сайгарылгазының дугайында айтырыгны хынап көөрү Хайыракан школазының коллективи негеп турар.

С. ЛОПСАН.

Күш-культура болгаш спорт

3 салыг артткан

Хөл-шыдыраа талазы-биле Кызылга бирги чер дээш маргылдаанын 9-ку болгаш 10-гу салыглары болган. 9-ку салыгда көрүкчүлериниң кичээнгейин Ондар болгаш Кенин-Лопсанның ужуражыышкыны хаара туткан. Ондар элээн каш чараш көштерни кылып, бодунуң удурланыкчызының туружун часкаш, тиилелгени чедип алган.

№ 2 школаның өөреникчизи Оюн бирги разрядчы Берковичиниң ноянынче күштүг атакларны кылгаш, уткан. Шишигин—Биче-оолду, Чамзырай—Хертекти, Азанчевский—Кууларны уткан.

Дыштаныр хүнде онгу салыгда Шишигин болгаш Корешниковтун ужуражыышкыны эң-не кыска болган. 23-ку көште Корешников матка сактырган. Оюн пединституттуң чемпиону Чамзырай-биле ойнаан. Аныяк ыдыраачыларның кайызы-даа деңзатакаларны кылгаш, хайым болган. Полчанинов Ондар биле Шишигинге дүжүп берген. Азанчевский—Хертекти, Беркович—Кенин-Лопсанны уткан. Куулар кончут кажар арга-биле Делгер-оолдуң мерзезин алкаш, уткан.

Онгу салыгның соонда Шишигин 3,5 санныг болгаш бир салыгны ойнаваан. Ондар 7 санныг. Азанчевский болгаш Чамзырай 6—6 саннарлыг болгаш 1—1 оюнну шала салганнар. Ам үш салыг арткан.

Н. ШИШИГИН.

ХОЛ БӨМБҮҮН

Октябрьның 43 чыл оюнга турааскааткан хол бөмбүүнүң маргылдааын пединститутка эрттиргеи. Аңаа 19 командалар киришкен. Маргылдаа олимпий система-биле (уттурган команда маргылдааны оон ыңай уламчылаарындан үнер) турган.

Чидиг демиселдиң шүүлде оюнунга уруглардан 3-ку курстуң физика-математика болгаш төөгу-филология факультеттериниң командалары ойнаан. Чүгле үшкү оюнда физика-математика факультединиң уруглары 18:16 санга утканнар. Оолдардан бирги, ийиги чер дээш 5-ки курстуң физика-математика болгаш төөгу-филология факультеттериниң командалары ойнаан. Маңаа база-ла физика-математика факультединиң оолдары тиилээн.

Р. ТРОИЦКИЙ.

Күскү оруктап

Кызылдың кедээ ажыл-агыйны механизастаарының училищезинин бөлүк туристилери 5 хонуктуң походун кылып чораннар.

Туристилер Кызылдан Енисейни куду баткаш, Элегес шахтазынга четчеш, оон Элегес хемниң уну-биле өскепкеннер. Күскү оруктап, ыштары шаарара берген хемнеп, оорга-ларында рюкзактарлыг дистинчи берген бар чыткан кижилерни көөрге чараш-даа.

Олар орукка топография кичээлин эрттирип, «ССРЭ-ниң туристизи» демдектиң өске-даа нормаларын дужаваннар. Шупту 11 туристилер «ССРЭ-ниң туристизи» демдектин нормазын долузу-биле күүсеткеннер.

П. ПЕТРОВ.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» «улуг залга) «Ак-көк хемнериниң кижилери»—10, 12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда. (Биче залга) «Ак-көк хемнериниң кижилери»—5, 7, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Мультипликация»—10 шакта. «Хөөчүн аът мунукчузу»—3 шакта. «Аңаа төөгү»—5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК» «Кижиниң ханы суг эвес»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, кедээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура-амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00961. Чагыг № 2655. Культура өргелелиниң типографиязы.